SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 27

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Francuska 5, tel. 28-490

BEOGRAD, UTORAK 4 JULI 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
3 DINARA

Skender KULENOVIĆ:

RUKOVANJE

BILO je to davno, bila je — sjećam se — tiha i ozarena rana jesen, doba kad i paučina u vazduhu može u meni da probudi i najdavnije zaboravljene »sitnice«, i da izazove nove, najstrasnije želje. (Ne znam da li je to bilo 1934 ili 1935 godine.) Rano razočaran u mnogočemu, prilazio sam tih godina novoj misli svijeta; i, te jeseni, prvi put sam čitao, počeo da čitam i nisam mogao da ostavim Lenjinovu »Državu i revoluciju«.

Mnogo me je knjiga uzbuđivalo, i docnije, mnogo uzbudljivih literarnih knjiga ,ali me nijedna nije tako uspravila, jednom i zauvijek, poslije nje, mogao sam i zaglavinjati, ali pasti nikada! Takav svijet kakav se u toj knjizi nazirao znao sam da nije samo san o životu nego živi već život na jednoj šestini ove lopte, koja se ete, ipak, neće zalediti i na čijem ledu, ipak, nikakav posljednji Adam neće umirući zapisati upitnik, kao što je u svom grču pjevao nekad naš Kranjčević... Sa sreskim načelnicima, šefovima policije i svim jučerašnjim silnicima, sa svim rugobama tadašnjeg života i svojim ličnim nesrećama, sretao sam se otada uvijek kao elektrizovan tom drhtavom vjerom da je život na našoj strani, da ćemo ih sve srušiti i s korijenom iščupati. Najljepše u životu — slobodan sam bio u sebi, i život se oko mene otvarao širok, pun i svečan kao ti čisti dani rane jeseni...

I ta vjera nije mi dala da padnem ni u najcrnjim trenucima; životnost njena zapravo i jest bila u tom što je ona izrasla iz života i rasla s njime kao dio njegovog velikog krvotoka. Pa i danas, kad se već sasvim osjetilo da su se u krvotoku samo Lenjinove zemlje nakupili opasni virusi i stali odatle da se dalje šire, — veliki život odgovorio je na njih i odgovara sve silnije svojim neumitnim svježim sokovima; otuda i vjera jačâ.

Danas, ona je u meni u punom svom naponu, u mnogo punijem nego onih davnih jesenskih dana. Kome to treba da zahvalim? Sebi? Ne.

Čovjeku koji je evo u ovoj Narodnoj skupštini upravo održao svoj govor*) i vraća se sada sa govornice na svoje mjesto, u dugom slivenom aplauzu ljudi kao i ja.

(Da izostavim ovdje njegov izgled u tom trenutku.) Govorio je, kao i dosada, sasvim obično i sasvim običnim riječima, ali ljepše, čini mi se, nego ikada, i o jednoj od onih naoko čudnih velikih mijena u životu koje životu daju nove ljepote. Kada sam, onda, prvi put saznao nešto o toj mijeni iz Lenjinove »Države i revolucije«, činilo mi se da to leži daleko pred nama, kao što daleko za nama leži neka prastara prošlost, daleko i jedva nazrivo kao neki obris u daljini: je li planinski vrh ili paučinasti oblak? A, evo, ta mijena nastupa ovdje, i čudno — prije nego u zemlji u kojoj je Lenjin davno izveo revolucije i stvorio državu.

Šta me to toliko uzbuđuje? Možda to što su u ovom govoru pomenute one Lenjinove rečenice koje su one nezaboravne jeseni razgalile preda mnom široki vidik? Ne. Možda to što se ta mijena vrši kod nas prije nego u šest puta starijoj Lenjinovoj zemlji? Ne: meni je danas gorko što do nje, do te mijene, nije tamo došlo prije, i još gorče, što tamo na nju i ne misle — usta su im ostala puna Lenjina, a misao postala ustajala i počinovničena.

Mene uzbuđuje drugo. (To »drugo« teško je kazati u dvije u tri, pogotovu iznošene riječi.) Uzbuđuje me jezgro ovoga čovjeka; zaista, njegovo bilo ne može evo da bije drukčije nego lenjinskim pulsom revolucije, misao njegova ne umije da misli drukčije nego najvišim lenjinskim dometom misli, i on, ne tražeći boljeg vodiča od nje a znajući sve staze i bogaze svoje zemlje i sve nepogode svoga doba, probija se evo ka opštoj čistini svojim putem, po nevolji i sam, te se uvijek, kao po nekom čudu, na kraju svakoga svoga proboja neminovno i sasvim prirodno sretne s Lenjinom, kao što se susreću ljudi koji rade na istom poslu. I, dirljivi mi bivaju ti susreti. Meni se čini kao da se u tim trenucima Lenjin rukuje s njime i kao da mu uvijek rekne: »Pravilno. Drugog puta nije bilo. Veseli me. I vaš primjer dokazuje da sam u tom pitanju imao pravo, ja dakako mislim u opštem... Ohrabrili ste me. Hrabro naprijed!« Pa se onda brzo rastanu, jer za njih vrijeme ne stoji.

*) Titov govor u Narodnoj skupštini povodom donošenja Zakona o upravljanju privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva.

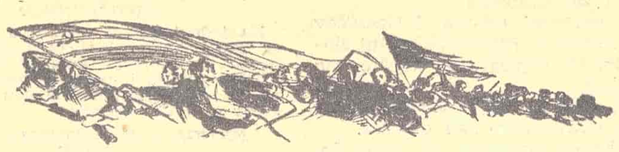

ZAPIS O SEDMOM JULU

»A dečaka možda nije ni bilo...«
(Gorki u Klimu Samginu).

MOŽDA smo sve to, ko zna, sanjali
u julu kad zemlja jarom odiše,
kad sve se muti ko košmar, san?
I zalud, zar, bitke, oblaci, kiše,
zavičajne gore i nebo ko lan?...
Na prudu mokrom crne se biljke,
u noći crnoj kad tama zine.
Na prudu Morave — slomljene diljke,
slomljeni mostovi, tužne lešine
i tužni, mršavi, raspeti bog...

Na prudu vlažnom sve je ostalo:
i krv, i tuga, tragovi i stope,
mrtvacâ naših spomen velik.
I zalud snegovi, kiše ga škrope —
on stoji čutke i čvrst ko čelik.
Kroz čkalj i travu sad širi ruke,
goleme ruke svih ginjenikâ,
i kliče zore, i svetle luke,
i čutnjom zbori, i viče, zove,
razbija tmušu i goni sove —
ko grohot zvonâ
sa zvonika.

Stoji naš spomen, strši kroz mrak;
kroz draču gustu probija pelen
i raste, buja snažno i divlje,
pa toči otrov i sam jed zelen,
prokletstvom rosi sav pusti dalj: —
plamenim glasom prostor dozivlje,
sažiže tugom i vatrom pali,
plamenom rujnijim
neg koralj...

Stoji naš spomen sav od mrtvacâ,
boraca palih, mučenih ženâ
i dece naše nevine, krotke,
ko simbol, prkos svih bura, ménâ,
ko trajno tkanje što Smrt ga dotke
u trenu jednom kad njen bi pir...
Orlovi i čavke tu sada kruže,
i klikću, i gaču, slave i ruže,
kroz sumrak plav,
preteći mir.

Orlovi i čavke plavilom kruže,
al' zemljom gomile pasâ plaze,
iz tamnih špiljâ, iz mračnog mraka,
svih ružnih bojâ, i bez znaka: —
po kostima nam reže i gaze.
I ko da kažu: »Sve sanjali ste
u julu kad zemlja jarom odiše,
kad sve se muti ko košmar, san...« —
A bitke naše, oblaci, kiše,
zavičajne gore i nebo ko lan?

Ne, krv se nikad lako ne briše
i sve je zaman,
uzaman,

Tanasije MLADENOVIĆ

Joža HORVAT:

VINKO SEME DOBIO JE VIJENAC

(Bilješke uz jedan zaboravljen grob)

(Ilustracija Z. DŽ.)

Toga jutra zapazio sam ga prvi put. Posve iznenada pojavio se iza krivudave živice nedoraslog gloga i odmah je zatim nestao zaklonjen šumarkom mladih jasena. Humak već skoro poravnat s razinom zemlje, prikriven žućkasto blijedom, prošlogodišnjom travom, dotrajalom od kiša, sunca i netom okopnjelog snijega. Skroman drven križ bez natpisa, bez vijenca, bez ičega. Zaboravljen grob.

I dalje voz juri ravnicom, bučan, ravnodušan. I magle se povijaju, evo, selo promače — no, ja ga ne gledam. Zatvorio sam oči i oživljujem minulu sliku, nastojim da barem u sjećanju zadržim ono što mi voz u jednom času dade, a u drugom ugrabi. Sve ipak osta na tome: živica, humak — crni drveni križ. Nenametljivo stadoše nicati pitanja : tko leži u tom grobu, tko tu počiva? Gdje se rodio, koja ga majka odhranila? Kojoj je jedinici pripadao, na kakvom je zadatku pao? Možda je bio kurir, mlad omladinac, još skoro dječak — veselih plavih očiju, smion i lukav. Naišao je na zasjedu, noću, tu pored pruge i poginuo ne vjerujući valjda do poslednjeg časa da mu je život presječen. A možda je to bio miner, čvrst radnik širokih ramena, koji je pao tu — na najistaknutijem dijelu svoje borbene linije — tu, eto, na pruzi. Tko zna — možda je bio talac — starac šesdesetih godina, seljak, odavde iz obližnjeg naselja. Prekrstio se možda prije no što mu prebaciše omču pod telegrafskim stupom a onda zašutio i spokojno dovršio život. Da ,tko to zna? Možda je bio borac iz brigade, partijski radnik ili smion izviđač još smjelijeg odreda. Eh, zar i h je malo bilo koji ginuše! i tko će sada znati tko gdje počiva. Sigurno je samo jedno: leži ovdje zaboravljen čovjek — neznani borac, neznani drug. I nikad dotle riječ »Neznani junak« nije u meni izazvala tako potpun i cjelovit sadržaj, kao tog ranog proljetnog jutra.

* * *

Od onda, kad god prolazim tim krajem, budno motrim da mi ne promakne glogova živica i šumarak mladih jasena. Poslednjih godina često sam putovao tom prugom, navikao sam nekako na taj humak i sprijateljio se s njime. Lik neznanog junaka živio je u meni tijesno povezan uz taj skroman i zaboravljen grob.

Zar zaista zaboravljen grob?

Neka je hvala prirodi, majci našoj zemlji — ono što mi zaboravismo, učini ona. Naišao sam u vrijeme kad se pašnjaci zazelenješe i kad prolista šuma. Kako sam se obradovao, kad sam primjetio na humku svježi zeleni pokrov! U ljeto je niknulo nekoliko plavih različaka, žuti maslačak i u blizini crveni poljski mak. Zimi, u bjelini snijega, tek bi vješto oko otkrilo obrise križa koji se i sam već odavno prljubio k zemlji.

Ovih dana putovao sam ponovno tim krajem. Kao i uvijek, grob me iznenadio svojim izgledom. Ovaj puta djelovao je čisto i svježe, skoro bih rekao-pomladio se nekud. Između jasenova netko je pokosio sijeno i došavši do humka, kosac je s nekoliko zamaha očistio grob. Zatim se sagnuo, dohvatio rukovet svježeg otkosa, savio ga u obliku vijenca i stavio na križ. Hvala mu kao bratu i drugu.

Juri voz, plave se u daljini obrisi Moslavačkih gora, a mene odjednom obuzme neka dragost i neizreciv mir, Eto, Vinko Seme dobio je vijenac. Doduše skroman, od sijena, ali...

— Što si rekao — tko je to dobio vijenac?

Vinko Seme.

— Vinko Seme? Tko je on?

— Kako? Ti ne znaš tko je Vinko Seme?!

— Ne, ne znam. Prvi put sada čujem to ime.

— Nije moguće. Pa, to je... to je... no...

Što je sad? Zar zaista ni sam ne znam tko je taj čovjek? Naprežem sjećanje, ispitujem samog sebe, no sve je uzalud. Nikako se ne mogu prisjetiti tko je taj Vinko Seme i odakle to ime u meni. Da to nije možda neki moj znanac, daleki rođak ili zaboravljeni ratni drug? Listam prošlošću. Čudno. Evo, mogu se zakleti da nikada nisam poznavao čovjeka takva imena.

U jednoličnoj huci voz neprimjetno osvaja prostore. Daleko iza nas ostala je glogova živica i šumarak mladih jasena — no ja sve jednako razmišljam o nepoznatom imenu i tom čudnom slučaju. Seme Vinko! U ritmu voza izgovorio sam stotinu puta ove dvije riječi no sve je uzalud. Ali, u jednom sretnom času odjeknu te riječi prizvukom kajkavskog akcenta — sjetim se Zagorja i tu misao zastane da bi odmah zatim pojurila nevjerojatnom brzinom — i riješila sve! Ne Zagorje. Slovenija, Ljubljana. Jest Ljubljana! Serpentine, stari grad, širok nadsvodnjen ulaz, a udesno, na zidu, bijela mramorna ploča. Na vrhu trnovit vijenac i pod njim urezana slova: »Padlim za svobodo domovine«. Zatim desetak imena ,godina rođenja i smrti. Ovih sam dana posve slučajno posjetio Ljubljanu, slovenske pisce ljubljanski stari grad. Čitao sam tamo imena poginulih boraca i naravno — zaboravio ih redom. Jednoga ipak nisam: »Seme Vinko, 1921—1943«. Dakle tako — ti si to! Našao sam te konačno, otkrio tu na mramor-ploči, među »Padlim za svobodo domovine«. Neka — slava ti bila! Samo još uvijek ne znam gdje ste pali ti i tvoji drugovi. Da li ste strijeljani među onim zidinama ,podno kamenih bedema s kojih pucaju divni vidici na Šmarnu Goru, Grmadu — u dolinu Save — na daleke vrhunce Kamniških i Julijskih Alpa; ili ste izdahnuli u mračnim podrumima mučeni, dotučeni? Ili ste možda pokošeni daleko, daleko u neznanom kraju? Spomen-ploča ne otkriva do kraja tajnu vaše smrti.

»Padlim za svobodo domovine«.

Zaista, možda je to posve dovoljno.

* * *

Evo me na povratku. Naslonjen na prozor gledam usjeve i jedva zamjećujem kako točkovi preskaču spojnice i tandrču svoju nezanimljivu pjesmu. Na padini voz osjetno požuri, a zatim fićukne uzbudljivo i brzo uspori hod.

Da mogu ,poručio bih strojovođi: Eh, prijatelju, kad dođeš do one moje glogove živice, kad opaziš u daljini šumarke onih mojih mladih jasena — uspori druže, uspori svoj hod. Imam tamo dobrog druga, red je da ga posjetim. Došao je mjesec juli, mjesec žetve, mjesec ustanka. Bit će slave i veselja, bit će smijeha prpošna. Pa kad vrisnu kubure i zagrme prangije, kad pjesma poteče, zaori, kao biservoda u gori, kad kolo odskoči a radost zalije oči — tada ,htio bih da budem pored njega — da Vinko Seme ne bude sam.

Kad pođeš pored onog međaša gloga — druže, ja te molim, uspori hod.

Beograd 3 jula 1950

Mirko VUJAČIĆ:

Julski dani

TEK što se siva prašina slegla po cestama, izdan vojnik iza bodljikave ograde počeo da upire čežnjiv pogled domovini, tmurni aprilski dani ostali u nemilom i pritužnom sjećanju — počela je nova mobilizacija. Kako to: mobilizacija bez generala i oficira, bez armije i oružja? Gdje su mobilni spiskovi, gdje su veze, gdje su magacini ratne provijante? A svuda sive tuđinske kolone uzduž i poprijeko ukrstile domovinom. Šta ostaje: ništa osim siromašna i opljačkana stopa rodne zemlje, hrabro srce i Partija. Spiskovi naši — to smo mi sami sebe zapisali na spisku vjernosti domovini i narodu, veze naše — to su bosonogi pješaci što s lecima rone kroz julske noći preko planina i nepoznatih bogaza, a magacini — to su šarene suknene torbe seljačke i vojnički torbaci s podlanicom tvrde ovsenice i proje. Puške naše — vise o ramenima naših neprijatelja, municija nas čeka — ali u tuđoj fišekliji, a bombe — treba ih skinuti s tuđeg pojasa! Ambulante naše gdje su, bolnice i bolničari? Ispod hladnih, memljivih pećinskih svodova, pod jelama, borjem, bukvama, pod niskim seljačkim brvnarama.

Na dalekoj i nedosežnoj granici Rusije ostrvljen pruski soldat. Oko Žitomira sazrijeva prva žetva smrti i umorstva. Evropa trpi pod njemačkom cokulom, a nebom pište ptice-ubice. Gnjevan Balkan čeka ko će na njemu prvi ukresati iskru bune i slobode. Borbenu parolu ustanka treba pretopiti u hice koji pogađaju grudi neprijatelja. Mi drugog poziva za mobilizaciju nemamo osim onog letka što krišom kruži od sela do grada, od tezge do potleušice.

Osviću julske zore i svojim rudim svijetlom razgone gustu okupatorsku tminu. Po šumama i selima naše čete završavaju obuku ljute bitke za slobodu. Svuda treba da »propoje pjesna od užasa«, da tuđincu čelikom zagorčamo draž naših pitomih obala, da ga naučimo da se naše rijeke ne daju gaziti osim krvave, da je svaki grm i kamen busija za njega pripravljena iza koje živ ne uteče, a staze naše planinske da ne poznaju niti trpe tuđa stopala, da grdno zvoni tuđi marš našim gradskim prastarim pločnicima — da je sva naša zemlja »buna među narodima«.

Kasarne zadimiše i zaćutaše mrtve citadele, na šinama, iskrzane kuršumima, kao uklete, ukočiše se kompozicije, rijeke ostaše nage — bez mostova.

Pšenice zarudjele, otežalo raženo klasje povija se na večernjaku i čeka da ga srp smiri, žeteoce da ga uvežu u krstine, čekaju gumna da po njima poigraju orni konji, kukuruzi da im kopač uz burne žile prigrne motiku zemlje. Ne. Kopači i žeteoci neće stići, čekići miruju po nakovanjima — majstori su ih ostavili. Sva zemlja naša brusi ustaniku kosu — neka ostavljena pšenica kaplje po njivama — sada se žanje željna žetva slobode!

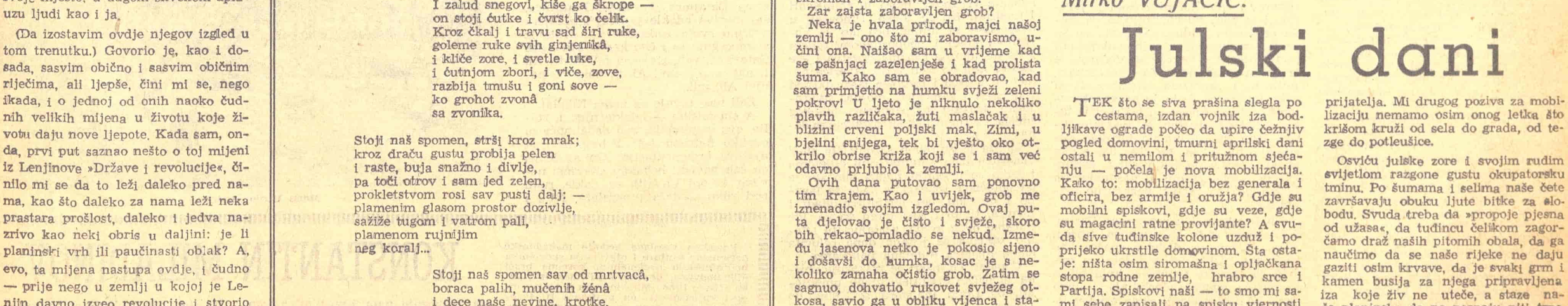

(Lojze Dolinar: Pripreme za ustanak)

Oto BIHALJI-MERIN:

AKROBATI, MADONE I BOGINJA SLOBODE

(Beleške iz dnevnika iz Pariza)

28 maj 1950

Ovaj grad je zavodnik, mnogostrukošću svoga lica, mnogoglasnošću svog duha. Celi svet poslao je njemu svoje poklisare: ne diplomate, već radoznale i žedne znanja i hleba. Ljude sa licima tamnih boja, iz Madagaskara ili Konga, sa licima boje slonove kosti, iz zemlje Ho Ši Mina, i ljude sa Dalekog Istoka, likova kao kod Bude, izrezanog iz sandalovog drveta. Ali i mladiće belog tena, pristalice eksistencijalističke filosofije, koji, sirovi i obrasli u brade, u znak protesta protiv civilizacije, pred Café Flore i Deux Magots srkuću aperitive, i studente i umetnike, siromašne kesom a bogate srcem, koji plave Latinski kvart grada. A i ove pariske žene i devojke, koje su intenzivnim proučavanjem izradile svoj vlastiti lik, katkad individualan pronalazak, katkad inspirisan svetom romana Flobera ili Prusta, a ponekad kao da silaze sa slika Renoara, Degasa ili Matisa.

Bio sam ubeđen da će jedan od mojih prvih puteva biti hadžiluk u Luvr. Upravo danas je noćna izložba antike, pod jedinstvenim svetlom reflektora. Ali — nepredviđenosti ovog grada — umesto davno umrlih starogrčkih bogova, video sam naslikana tri živa paripa. I oni me namamiše u krug cirkusa.

Sred ovog grada, u hermetičkom oklopu civilizacije kasne epohe, uzbudljivo deluju ovi šumovi pustinje, ovi praglasovi i mirisi džungle. Dok još sa kapije Majo prilaziš ovom gradu šatora, čuješ, između sirena autobusa i brujanja glasove grada, trubne zvuke slonova, jarosno frkanje divljih mačaka, nemirno i primamljivo tapkanje konjskih kopita. A sladak miris pariske kosmetike, koji dame u tisci oblacima šire oko nas, prožet je neobičnim, snažnim i oštrim životinjskim zadahom kamila, medveda, lavova i lama.

Možda ono što čini čar cirkusa i leži u toj suprotnosti pozne kulture i ranog doba. Ono što nas prenosi unazad, u davnu fazu razvitka, kada je čovek-lovac ,tajanstveno i u ulozi ukrotitelja, stupao u borbu protiv divljine prirode i snage životinja, koje danas bojažljivo i skromno, nastupaju u cirkusu i još samo prividno igraju divlje piese. Jer čovek voli legendu opasnosti, a ta opasnost, danas ,ne postoji izvan njega. Životinje i priroda potčinili su se njegovoj inteligenciji. I samo je još čovek opasnost čoveku.

Kada me je moj prijatelj Čelebonović, slikar skladno uravnoteženih lepih boja i ljudskih unutarnjih lica, pozvao u cirkus, mislio sam o tome koliko kapitalističko doba mašina i giganta od betona, cinizma i nemilosrdnosti, voli simbole svoje suprotnosti, gorko-sentimentalne klaune, milozvučne gitare i cirkuske zaprege u romantičnom propinjanju. A to su i simboli modernog slikarstva: Brak i Pikaso izabrali su ih za osnovne motive, a i ja i moj prijatelj slikar bili smo dirnuti prizorom tri bela konja, koji su, divotni u svojoj čistoti, nagi, bez orma i ukrasa ,kao da su izašli iz mita, mladi i razigrani, popinjući se istupili u arenu cirkusa lepši od boginja lepote iz Foli Beržera.

I tuš blehinstrumenata i lepršavi laso kauboja iz Kolorada i žongleri svetlosti, koji se igraju zvezdama, i veličanstveno monumentalni i dirljivo poslušni slonovi, koji na zapovest dresera stoje na jednoj nozi i viteški dostojanstveno surlama pozdravljaju publiku, i salto mortale automobila koji se besno obrušavaju sa kupole u trenutku kada blehmuzika zastaje, i igravo i preteće približavanje pantera i jaguara, koji se nerado povijaju pred svojim gospodarem, no se ipak sa ustezanjem penju na ljuljaške i njihaju se blago kao mlade devojke u pansionatu. Sve te životinje, u svojoj divljini i izvučenoj disciplinovanosti, a i mlada devojka u zlatno blistavom ružičastom trikou, koja visoko ozgo sa kupole — da se publika ne bi dosađivala ,dok se kavezi iznose — izvodi opasne veštine na trapezu, i klaun koji ponavlja prastare Plautusove viceve ,deo su velikog spektakla u cirkusu Amar, a Pariz, koji je sve video i od svega se već umorio, jedne mlake večeri ranog leta zadržava dah u grudima. Tako nešto je bilo i u Koloseumu poznog Rima, na izmaku jedne epohe.

Oko ponoći večerali smo u Elzaškoj krčmi. U elzašku nošnju obučene Paziskinje lepog lica i vrlo umornih očiju hitro su servirale izvrsni meni, pripremljen za imućni svet sa Jelisejskih polja. A pored luksuzno postavljenih stolova klepeće teatralna vodenica i kroz restoran žubori improvizovani potok i gosti mogu sami da pecaju pastrmke sebi za obed.

Ali i pored svetlosti i blistanja, pored radosnog ritma muzike, kada izađeš na ulicu i pođeš kući kroz veliki grad, dočeka te usamljenost i tuga noći. Tužno je kada te upadljivo našminkane žene beznadno posmatraju ili pozivaju gestima koji liče na obnaživanje, a ti prolaziš, prestravljen, sa maskom otmeno hladnog i ravnodušnog izraza na licu. Ali je isto tako tužno kada ovom jadnom detetu sa tržišta ljubavi, što stoji pred pozorištem Sare Bernar i ćutke i gladno te posmatra ,pružiš za jedan sendvič u ovom velikom gradu, u kome se čovek može utopiti kao u usamljenosti okeana.

30 maj

O Luvru, tom labirintu umetnosti, toj palati blaga sakupljenog iz svih vremena i svih zemalja, mogle bi se pisati duge studije. A kako da se on izrazi u ovih nekoliko dana brze šetnje kroz arhaički svet Sumera i Akada ,kroz pejsaže egipatskih boginja i faraona, kroz dvorane antičkih slika junaka, etrurskih grobnica, do u srce onih drugih, svojim obiljem nešto zamarajućih dvorana italijanskih majstora. Onih dvorana, u kojima se, pred blagim osmehom Mona Lize, Amerikancima koji putuju radi razonode, šapatom saopštava visoki iznos osiguranja i dolarska vrednost Leonardove Đokonde.

Svega nekoliko uspomena i misli prilikom ponovnog viđenja sa nekim meni bliskim delima i onima koja me upravo u ovom času naročito uzbuđuju. To je opet portre iz starosti Tintoreta, na kome je umetnik uhvatio svoju sudbinu i sudbinu svih ljudi pod kraj života. I obe muške slike Ticianove. Prva, mladić sa sivom rukavicom, sa mirom u sebi, u punoj lepoti mladosti, sa izrazom upitnog očekivanja, odan životu u nadi i želji za znanjem. I druga, nekoliko koraka dalje, portre čoveka ,možda istog, samo sazrelog, sa nešto saznanja punog skepse u očima, sa usnama oprezno stisnutim, da ne odaju suviše od saznatih istina ovog života. Nameće mi se misao da je Tician ipak jedan od najvećih među slikarima. Ne izgleda mi slučajno što je našem biću naročito bliska umetnost stare Grčke i renesansa i intenzivna umetnost naše slikao svet bez uzvišenosti, bez gloriole. On je strasno težio da istinu materije slikarski ostvari.

Kolika šteta što je francuska vlada poslala u Jugoslaviju oskudan i sumnjiv izbor dela ova dva slikara. Teško da će kod ljubitelja umetnosti u Beogradu pobuditi ono divljenje i pažnju koje ti umetnici zaslužuju. Jesu li mislile francuske instance da je Jugoslaviji dovoljna i sama čast što su uopšte poslale nekoliko slika značajnijih slikara Francuske? Mnogo korisniji i trajniji uticaj velikog francuskog slikarstva bio bi da se u Parizu računalo sa činjenicom da i u Beogradu ima znalaca koji u delima ovih majstora umeju razlikovati prvoredna od osrednjih.

Sa čuđenjem posmatram impozantno pozorište koje je Paolo Veroneze inscenirao na džinovskom, trospratnom platnu. Bibliska legenda, iz koje se crpi ova tema, povod je triumfalnom divljenju koje slikar moći i bogatstva iskazuje patriciskim Mlecima. Kakvim savršenstvom zanata, kakvom su vir-

Marsel Vert: Veridba

šeg srednjeg veka po svojoj humanoj bliskosti sa stvarnošću.

Posmatranje Ticianovih slika pruža mi ono isto osećanje sreće kao i tonska arhitektura Bahove fuge ili harmonija Mocartovog koncerta. A onda zastajem zadivljen pred Đorđonovim »Koncertom u polju«. Je li on inspirisao Manea za onaj smeli »Doručak u zelenilu«, u kome je Viktorina Meren, slikarev model-ljubimac, koja je pozirala i za njegovu Olimpiju, naga među odevenim ljudima, izazvala žučan protest malograđana onih dana? Mali svetli enterier slikara Jana Vermera a iz Delfa i nezaboravna, intenzivna, misaona i zaobljena Rembrandtova slika muškarca, koju je nazvao Svetlim Matejom. Anđeo na toj slici je tako zemaljski stvaran sa ljudskim licem tako ispunjenim unutarnjom misijom i zadatkom, da žive dame oko mene, koje posmatraju sliku, svojim sitnim, lepuškastim i našminkanim licima liče na mrtve, bezizrazne manekene.

Ali Rembrandt u modernom Parizu, kao slikar. sada nije mnogo tražen. Priznaje mu se, doduše, značaj kao grafičaru. Ali njegova paleta, ta paleta sa tamnim tonovima koja blista iz duše i ponora doživljaja, onima koji traže apstrakcije ne govori dovoljno o onom tečnom rukopisu boja, čije se postajanje i uobličavanje može pratiti kao samo sebi cilj kao na slikama jednog Braka i Pikasa. U dvorani voljenih Španaca, ispunjenoj Grekovim oduhovljenim vizijama, Zurbaranovom dinamičkom dubinom osećanja, Ribererinim mračnim sjajem, pred jednom Gojinom tajanstveno blagom slikom žene nalazim zagrebačkog slikara Rajzera. Kopira to misaono žensko lice ,precizno i sa puno slikarske tanane osećajnosti. Ta blizina sa majstorskim delima prošlosti, siguran sam, da će uistini obdarenim ispiraciju i snagu u vlastitom stvaralaštvu.

Zastajem pred Delakroinim »Pokoljem u Hiosu«, koji prikazuje borbu Grka za slobodu. A i drugo njegovo veliko platno, koje pretstavlja Julsku revoluciju iz 1830, bilo je već 1831 izloženo u »Salonu«. Toliko su aktuelne vizije epohe potsticale demonsku snagu toga majstora. Sećam se Hajneovih prikaza iz umetnosti, u kojima se navodi da je na toj izložbi bilo preko četrdeset slika sa motivima iz Julske revolucije. Ali je Delakroina slika preživela svoja doba. Ova mlada žena sa crvenom frigiskom kapom, prkosno lepa i obnažena do slabina, sa puškom u jednoj ruci i trikolorom u drugoj, otada je inspirisala mnoge majstore koji su pokušavali da pretstave boginju slobode, bez obzira kada i gde se pojavila.

Nasuprot Delakrou, vise Kurbeove velike slike, pune fantazije vizija njegovog »Ateljea« i tragični, iz svakodnevnog života zahvaćeni »Pogreb u Ornanu«.

Delakroa-u, revolucionarnom romantičaru ,nepodnošljiva je bila klasicistička draperija, nameštena istoriska slika pseudo-antike. Ne samo stvar, već ideja stvari, njeno strasno interpretiranje, bili su mu cilj. Kurbe tuoznošću i elegancijom ove slike naslikane! Ali kako je malo u njima doživljaja duše, dublje ljudske problematike!

31 maj.

Mogu zamisliti da su mnogi mladi umetnici, koji su došli u Pariz na hadžiluk, ovde preživeli ozbiljne krize. Ovo obilje umetnosti, ova inflacija čuvenih dela, ali i haos pravih i lažnih vrednosti, mora ih zbunjivati i umarati. Ko se slepo sunovrati u ovaj život sa milion lica, ko sa nezasitom gladi i neobuzdanom željom hoće da upozna sva majstorstva i sve puteve koji do njih vode, stvoriće pometnju u srcu i izgubiće jasan pogled i pregled i zameniće, možda, stvaralačku tražnju eksperiment dubokog smisla sa snobističkom atrakcijom dana.

Možda je potrebno saznati šta služi vlastitom biću i unutarnjim ciljevima i kako se u obilju nalazi ono što je od odlučnog značaja. I kada se lagano i oprezno, bez neutoljive gladi i nemira, tihim i spokojnim srcem, ide ulicama ovog grada, zastajući tu i tamo, otkriva se jednog dana celovita slika, njegova duhovna panorama.

U palati Oranžeri se prikazuje zbirka nemačke srednjevekovne umetnosti, od ranih majstora iz Kelna do Direra.

To je susret sa Stefanom Lohnerom, koji u svojim likovima stapa mir i sabranost, dostojanstvo i jednostavnost; sa Konradom Vicem, čiji likovi, pomalo svečano dostojanstveni, sa dirljivo tužnim izrazima lica i u tiho blistavim bojama, potiču iz sveta legendi; sa Šongauerom, kod koga ponos i snaga delanja izražavaju efekte unutarnjih gesta; sa Konradom od Sosta, sa Paherom; sa Holbajnom Starijim, i sa ostalima sve do Direra, koji napušta pejsaž gotike, da ga konačno ujedini sa svetskim osećanjem antike i humanizma. Svakako prvi put posle rata je nemačka umetnost došla u Pariz u ovakom obilju i majstorstvu, možda da dokaže, da ona nije učestvovala u apsurdnom i bezumnom izlivu smrti, koji je iz Nemačke preplavio Francusku i svet.

Bliske i srodne svojim nemačkim sestrama, pa ipak različite po osećanju života i sveta ,gledaju na nas u »Maloj palati« madone francuske umetnosti.

Iako rođene u istoj društvenoj stvarnosti, iako ilustruju iste legende, ipak je pod nebom Francuske došlo do izvesne promene u njinom biću. I one podležu spregama srednjevekovnih dogmi crkve, i kod njih je kanon odredio osnovni oblik stava i gesta. Ali u graciji francuskih madona manje je one blage melanholije, one unutarnje tuge njinih nemačkih sestara. Kao da u tim gotskim madonama živi nešto od onog svetovno nasmejanog duha znanja i radosti francuske svetlosti. Skoro kao da su ove elegantne i otmeno blagonaklone madone gospodice iz plemstva, dok njine nemačke koleginice više vode poreklo iz seljačko-građanskog sveta.

Lep i poučan na ovoj izložbi je u prvom redu razmeštaj. Jedan novi o-

(Nastavak na četvrtoj strani)

Dušan KOSTIĆ:

Prazan tutanj u bubanj

PROGOVORIO je i Nikolaj Gribačov, pjesnik-epigon, »inženjer ljudske duše« — bez duše. Progovorio u »Literaturnoj gazeti«, u listu koji već dugo nije više literaran (što je važno), jezikom koji je već svima poznat (što nije važno). »Tutnje bubnjevi u Beogradu« — uzvikuje patetično pomenuti Gribačov. I pri tom sjedi vjerovatno u Moskvi, razmišlja i izmišlja — kao kakav neprocjenjivo dubo komisleni znalac, kao očevidac, jasnovidac. A nikud nije makao iz Moskve. Nije ni vidio krovove Beograda. Ali, vidite, zna taj šta je i kako je. Njegova nježna preosjetljiva ušesa jasno čuju beogradske »ratnohuškačke« bubnjeve, on iz moskovske daljine vidi u nama sve same kanibale koji se spremaju na ratni pohod. I, valjda u odbranu kominformovske civilizacije, uzeo je u junačke ruke sipljivo koplje-pero da proburazi njime naše imaginarne bubnjeve koji mu, eto i takvi, ne daju spavati i koji uporno tuku po nečijoj savjesti. Evo kako on, Gribačov, rezonuje i fabrikuje. Sve što je u navodima jezičko je vlasništvo ovog sovjetskog inženjera duše — Gribačova, Nikolaja, Moskva, ulica Obedinska broj 14. Gledajte samo!...

Amerikanci: »Dajte amnestiju svim pripadnicima kralja Petra i Mihajlovićevim četnicima. Neka se slobodno vrate u Jugoslaviju!«

Mi, tj. »izdajnici«: »Da, daćemo amnestiju! Neka se vrate! Dobro došli!«

I zaista: dobro su nam došli — tamo gdje treba, u dobre ruke. U »Borbi« smo ovih dana pročitali saopštenje Ministarstva unutrašnjih poslova o hvatanju četničko-ustaških špijuna i diverzanata. Doduše, te su ptice i l e g a l n o prešle granicu, ali sada bar sjede l e g a l n o... Mogu da provjeravaju Gribačovljevu »istinu« o našoj dobrodošlici. Mogu da razmišljaju o našem »uklonu«. O našem »evidentnom« prelasku u njihov tabor. Sve mogu.

Ali idimo dalje — kolosjekom Gribačovljeve logike, »dubinom« njegovih (da li baš njegovih?) »dokaza«.

Adenauer: »Oslobodite hiljadu i po nemačkih zarobljenika!«

Mi to, naravno, odmah. I Gribačov zna: »u titovskoj Jugoslaviji ratni zločinci i fašisti osjećaju se uopšte kao riba u vodi«.

Mi, tj. »fašisti«, tj. »ratnohuškačke zvijeri«: »Dajte nam sad oružje«.

Amerikanci: »Daćemo, ali samo dozvolite našim avionima da slobodno lete nad Jugoslavijom«.

Razumljivo. Izvolite, kako da ne! Uostalom, šta je to za nas (zaboravimo onaj oboreni američki avion iz 1946!) — trešti naše nebo od američkih aviona koji se, kako to Gribačov hoće, slobodno šeću kao kod svoje kuće — kao nad Kalifornijom, nad Virdžinijom. »Šta je s naoružanjem?« — pitamo mi nestrpljivo.

Amerikanci: »Daćemo obavezno. Samo vi svojim rukama izgradite vojnu autostradu Trst—Zagreb—Beograd, još koji desetak aerodroma, i sve ostalo što nam treba«.

Oni okom a mi uslužnim, ratnohuškačkim, poltronskim, izdajničkim i tome sličnim skokom. Kao što znate, autostrada je takoreći gotova. Ah, ta naša katorga! Grade se i aerodromi: sama Batajnica (on kaže: Batažnica, što otkriva odakle je ovaj »inženjer« pocrpio svoja »otkrića« — dakle iz štampe gdje se j čita kao ž) sama nas Batajnica, veli, staje na milijarde. Ah ti naši aerodromi! Ah ta naša rasipanja! Ah, mi!...

Žali nas, tuguje za nama Nikolaj.

A šta mislite — odakle njemu, zbilja, ova inspiracija; ovo nadahnuće za ovoliko kabastu laž? I besprizivnost njegove argumentacije? On ne krije, on čak navodi: nekakav američki novinar Olsop! Uhvatili se, dakle, ruku pod ruku — laža i paralaža, Mita i Aleksa, Gribačov i Olsop. Da potkrijepi sebe on citira Olsopa! A taj Olsop — ko je, uostalom, on? Već i po onom što citira paralaža može se pogoditi: volstritska laža, apologeta biznismena. Intrigant. Piskaralo koje ne drži do svoga pera. Međutim, Gribačovu i sličnima baš takav sabrat i treba. I ne kaže uzalud naša poslovica: »S kim si -- onakav si«. Ne, zaista.

A ne treba tu mudrosti: kad bi tim postupkom išli, mi bismo, Gribačove, mogli navesti hiljade takvih i sličnih Olsopa, koji su godinama i godinama »dokazivali« kojekakve »istine« o Sovjetskom Savezu. Kakvi bi to bili bubnjevi! Kakav bi to bio ratni ar enal! Ali to nam i ne pada na pamet, jer je neozbiljno i glupo. Zar bi to uopšte bili argumenti, i kuda vode t a k v i argumenti? Da li sam kad vjerovao tim argumentima? Nipošto i nikad. Mrzio sam ih iz dna duše, znao sam im moralnu vrijednost. Kao i vašu — kad naiđem, kasno u noć, na vaše »istine« šetajući se skalom radio aparata; kad čujem tuđe misli kako se neumorno pretakaju iz usta u usta — misli koje osušnju, misli koje otupljuju, lažli koje debljaju. Dođe čovjeku da... I milo mi je tada, i silno mi je drago što nijesam ni Gribačov ni Olsop, što sam čestica ovog hrabrog naroda koji golim rukama otkopava sebe iz predistorije i uznosi sebe na svijetlo dana; koji vjerujući sebi vjeruje u socijalizam i u sve ono što je zaista vrijedno i plemenito.

To je danas veliko. To je ono značajno. A sve ostalo, tamo njihovo: što dikla navikla — prazan tutanj u bubanj.

Kratke vesti iz inostranstva

SONETI ŽAN KASUA

U Parizu je nedavno izišlo novo ilustrovano izdanje čuvenih »Sonata« od naprednog francuskog pisca Žana Kasua. Ovo izdanje ilustrovao je slikar Žan Piober (Jean Piaubert). Kao aktivni učesnik francuskog Pokreta otpora Žan Kasu je za vreme okupacije proveo izvesno vreme u zatvoru i tu je ispevao ova trideset i tri soneta.

DEVEDESETPETOGODIŠNJICA SMRTI ŽERARA D NERVALA

Povodom devedesetpetogodišnjice smrti Žerara d Norvala francuski nedeljni književni list »Le nuvel literer« štampao je tri neobjavljena pesnikova rukopisa: odlomak iz romana i dve pesme od kojih je jedna posvećena Viktoru Igu.

ZAŠTO JE PEGI POKRENUO »SVESKE«

To je naslov knjige koju je nedavno objavio sin pesnika, Marsel Pegi. U knjizi se protestvuje protiv karaktera koji je imala proslava pedesetogodišnjice pokretanja naprednog časopisa »Petnaestodnevne sveske«. Koristeći Pegijeve tekstove koje su zvanični univerzitetski i skupštinski krugovi oprezno obilazili u svojim govorima i člancima, pisac je ocrtao istinski lik svoga oca Šarla Pegia, naprednog francuskog mislioca na početku ovoga veka.

PRODAJA PISAMA FRANCUSKIH KNJIŽEVNIKA

Na jednoj javnoj prodaji u Parizu bila su izložena pisma Flobera, Lotia, Ismansa, Prusta, Brinetijera i Pola Ervijea upućena Alfonsu Dodeu i njegovoj ženi. Nacionalna biblioteka otkupila je ovu zbirku pisama za 181.000 franaka.

KNJIGA O ENGLESKOM PESNIKU KITSU

Dž. M. Meri (J. M. Murry) objavio je knjigu studija o velikom engleskom pesniku Džonu Kitsu (John Keats, 1795—1821). Pored zanimljivih analiza Kitsovih pesama i pisama, u studijama su osvetljeni odnosi pesnika sa Miltonom, Vordsvortom i Blekom.

BIOGRAFIJA BERNARA ŠOA

Engleski novinar H. Pirson (H. Pearson) napisao je biografiju Bernara Šoa. Knjiga obuhvata život čuvenog dramaturga do 1939. Dugogodišnji poznanik, Soov, Pirson je ovu biografiju napisao na osnovu razgovora sa piscem i bogatog materijala koji mu je stajao na raspoloženju.

VESTI O NAZIMU HIKMETU

U zadnje vreme ponovo se pogoršalo zdravstveno stanje zatočenog turskog pesnika Nazima Hikmeta. Teško bolesni pesnik prebačen je u carigradsku bolnicu »Gerah-paša«, na grudno odelenje.

OBNOVA MUZEJA BRERA U MILANU

Obnovljen je muzej Brera u Milanu, koji je bio teško oštećen za vreme rata. Zbirka muzeja obogaćena je dragocenim freskama iz XIV veka, koje se pripisuju školi Đovanija da Milano. Među umetničkim delima otkupljenim posle rata, ističu se naročito slika »Leda sa labudom« iz škole Leonarda da Vinčia i »Svetitelj« Bernarda Strocia (Strozzi).

NOVI FILM CARLA ČAPLINA

Čuveni američki glumac i režiser Carli Caplin, koji se proslavio svojim filmovima »Zlatna groznica«, »Svetlo velegrada« i »Diktator«, počinje ovog leta snimanje novog filma »Futlajts«. U ovom filmu Caplin će igrati klovna koji je izgubio sposobnost da nasmeje publiku.

FILM O KOMPOZITORU TOZELIJU

Italijanski režiser Đulio Koleti snima film o životu kompozitora Tozelija u kome će jednu od glavnih uloga igrati poznata francuska glumica Danijel Darije. Ulogu Tozelija igra Rosano Brazi. Film će biti sniman u Rimu, Firenci i Austriji.

FILM O MORISU UTRILU

Francuski režiser Pjer Gaspa Ui uskoro će početi snimanje velikog filma o životu i radu slikara Morisa Utrila. Život ovog čuvenog slikara, često je opisivan u delima savremenih pisaca Francuske.

Moris Utrilo Crtež

KONSTANTIN MILADINOV –

Povodom proslave nedelje makedonske nacionalne kulture i otkrivanja spomenika makedonskim nacionalnim borcima braći Miladinovima, donosimo odlomak iz članka »Mesto braće Miladinovaca u makedonskoj književnosti« od profesora H. Polenakovića koji nismo mogli u celini objaviti zbog njegove preopsežnosti.

Konstantin Miladinov rođen je u Strugi 1830 godine. Osnovnu školu je izučio kod brata Dimitrija, gimnaziju u Janini i univerzitet u Atini, a izvesno je vreme učio slovensko pismo na Sv. Gori kod poznatog makedonskog preporoditelja Partenija Zagrafskog. Konstantin je učitelјevao po raznim mestima po Makedoniji a 1856 godine odlazi u Rusiju, gde ostaje sve do 1860 godine kao student moskovskog istorisko-filološkog fakulteta. U Moskvi Konstantin radi na sredivanju zbornika makedonskih narodnih pesama. Konstantin je napustio Moskvu 1860 godine na poziv svoga brata Dimitrija. U junu iste godine u Beču se upoznaje sa Štrosmajerom, a početkom 1861 godine odlazi u Zagreb gde štampa Zbornik makedonskih narodnih pesama. Na putu za Makedoniju on saznaje da mu je brat Dimitrije uhapšen. Odmah odlazi u Carigrad da pomogne bratu, ali i sam dopadne u tamnicu. Nekoliko dana pre Dimitrija, između 18—19 januara 1862 godine, umro je prvi makedonski pesnik Konstantin Miladinov.

• • •

Mlađi od braće Miladinovaca, za vrem studija u Moskvi, zauzet radom oko Zbornika, inspirisan narodnom poezijom, propevao je na maternjem jeziku.

Pre njega na makedonskom jeziku ispevano je samo nekoliko pesama.

Tačnije rečeno, pre poezije Konstantina Miladinova, u makedonskoj književnosti imamo samo izvestan broj »stihotvorenija«. Kiril Pejčinović, braća Petkovići, Džinot — dali su vidan dokaz pohvalnog nastojanja da obogate makedonsku književnost i stihovima, samo što u njihovim stihovima malo ima poezije. Tek sa Konstantinom Miladinovim makedonska književnost dobija svog pesnika.

Konstantin Miladinov ispevao je samo desetak pesama. Većim delom te su pesme početničke, inspirisane narodnom pesmom i u duhu narodne poezije. Elementi njegove poezije, tematika, stil i naročito jezik njegovih pesama — njegov radni, struški dijalekat, prikazuje nam Konstantina kao pesnika koji crpe iz bogatog vrela narodne poezije, kao čoveka koji izrasta iz narodne pesme. Ovo se naročito oseća u pesmama: B i s e r a, Ž e l j a, P o b r a t i m s t v o, U t u đ i n i, S k r s t i. U vremenu kada je pevao, Konstantin je bio skoro sav zauzet prepisivanjem i redigovanjem materijala za Zbornik narodne poezije. Prirodno je onda što je narodna pesma toliko mogla na njega da utiče, kako u pogledu metrike, tako isto i u korišćenju epiteta i drugih ukrasnih figura. Konstantin osim narodne poezije nije imao drugih učitelja. Istraživači njegovog pesničkog rada konstatovali su da on nije podlegao ni uticaju velikih ruskih pesnika Puškinu, Ljermontova i dr., čiji su stihovi brujali Moskvom u vremenu njegova bavljenja tamo. Narodna pesma je ostala jedini njegov učitelj, ona je na njega izvršila blagotvoran uticaj. Evo jedne pesme, intimne ispovesti našeg pesnika, koja je obojena i zaodenuta narodnim duhom i ruhom.

BISERA

Bisero mome, Bisero,
Šćo nosiš biser na grlo?
Tvoeto grlo hubavo
I ot grebnago bisera
Hiljada puta pobelo.

Bisero mome, Bisero,
Zaščo so biser pokrivaš
Tvoeto grlo hubavo?
Ja nejču biser da baca (ljubiti)
Tuk saka tvoeto grlo.

Bisero mome, Bisero,
Za kogo niziš biserot?
Za kogo gotviš daroi?
Ja daroj biser ne saka
Tuk saka moma Bisera.

U istom duhu Konstantin je ispevao, pored navedenih, još nekoliko pesama: Šupeljka (Svirala), Golapče (Golub), Dumanje (Razmišljanje) i dr.

Od pesama ove vrste, relativno vedra tona, Konstantin, prinuđen životnim nedaćama i lošim zdravstvenim stanjem prelazi na pesme u kojima se oseća briga za rodnom zemljom, nezadovljstvo sa položajem u Moskvi, i želja za povratkom u domovinu. Sa jakom socijalnom notom ispevana je pesma S i r o č e. U njoj pesnik iznosi tešku sudbinu jednog siročeta, koje povazdan radi na njivi u guvnu za drugoga, koje nije videlo nikakve sreće i radosti u životu, i kome su nedaće i teški argatski posao pretvorili život u pakao. Sa istim raspoloženjem Konstantin je ispevao i pesmu S u n c u. U ovoj pesmi Konstantin nam slika svoje teško duševno stanje. On je očajan i veruje da nema na svetu nesrećnijeg čoveka od njega. Zato moli Sunce da razveje oblake i svojim zracima da ga ogreje i obraduje. Pesma S u n c u je stvarno pesma porobljenog makedonskog naroda, koju je u njegovo ime ispevao pesnik.

Najpoznatija i najlepša njegova pesma, ispevana u istom, nostalgičnom i bolnom tonu, jeste T a g a z a j u g (Tuga za jugom). Razočaran u svojim očekivanjima u Moskvi da naštampa Zbornik narodnih pesama, pritisnut nedaćama i teškom grudnom bolešću, jedva podnoseći oštru moskovsku klimu, Konstantin je iz punih grudi, na poziv dragog mu brata Dimitrija da se hitno vrati u domovinu, gde ga čeka toplo podneblje i iskrena bratska ljubav, ispevao pesmu T a g a z a j u g:

Oreolski krilja kak da si metneh
i v naši st'rni da si preletneh!
na naši mesta ja da si idam;

(Nastavak na 3 strani)

O RAZVITKU MAKEDONSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Piše:

Blažo Koneski

Pre kratkog vremena zabeležili smo petogodišnjicu dvaju krupnih datuma u kulturnoj istoriji makedonskog naroda: 5 maj 1945 g. usvojena je makedonska azbuka, a 7 juna — makedonski pravopis. Ovim je aktima konačno rešeno pitanje našeg književnog jezika, a njegov dalji razvitak upravljen je određenim tokom.

Danas je naš književni jezik izgrađen. Kada kažemo to, onda samo drukčijim rečima izražavamo činjenice kao što su ove: da je za proteklih pet godina makedonska književnost i publicistika doživela napredak; da je u tom periodu makedonsko pozorište postiglo vidne uspehe; da je kod nas položena osnova naučnom radu i da je već objavljeno više originalnih naučnih dela, da je stvorena mreža ustanova preko kojih se makedonski narod upoznaje s tekovinama kulture. Razume se — ova svestrana aktivnost morala je usloviti bogaćenje i usavršavanje makedonskog književnog jezika.

Neposredne zadatke u vezi sa našim jezikom mi uočavamo pre svega u ova dva pravca: učiniti što je moguće više za naučnu obradu njegove materije; i drugo — učiniti da se što bržim tempom naš književni jezik širi u narodu.

Pokretanje mesečnog biltena »Makedonski jezik«, rad na opisivanju narodnih dijalekata (gotove su monografije o prilepskom, poreč kom, skopskom i mariovskom govoru), pripremanje novog proširenog izdanja pravopisa — sve to skupa govori da se u ovom momentu već razvija ozbiljna delatnost na polju izučavanja makedonskog jezika. Međutim, očekuju nas još veće stvari. Pomenućemo samo neodložnu potrebu za sastavljanjem makedonskog rečnika, kome će se poslu u najskorije vreme odlučno pristupiti.

Što se tiče širenja našeg književnog jezika u narodu, to je ono bitno čemu težimo i u čemu svakodnevno napredujemo radeći na kulturnom preobražaju naše zemlje. Škole su pre svega ona središta u kojima se razvijaju napori da književni jezik postane oruđe mišljenja i stvaranja kod što većeg broja naših mladih ljudi.

Makedonske radnike na jezičkom polju ispunjava svest o visokom političkom značaju njihovog rada. Osnažiti našu nacionalnu zajednicu zdravom duhovnom vezom jezika i kulture — to je veliki cilj. Naši uspesi na tome putu znače prilog učvršćenju naše nacionalne slobode — a to je ono što dovodi do besnila neprijatelje te slobode. Kada neke glavešine iz Bugarske viču protiv postojanja našeg književnog jezika, oni time još jasnije izražavaju svoj poznati stav neprijatelja slobode makedonskog naroda.

Dušan MATIĆ:

NEKA KNJIŽEVNA PITANJA

povodom „Operacije" Mire Pucove i „Livnice" Oto Bihalji-Merina

Pružila mi se prilika da u razmaku od nedelju dana, krajem juna, vidim premijeru »Livnica« Ota Bihalji-Merina u Narodnom pozorištu u Beogradu i jednu od prvih, mislim, petu pretstavu »Operacija« Mire Pucove u Narodnom gledalištu u Ljubljani. Bez obzira na sve razlike koje postoje u jeziku, prikazanih sredina i ličnosti i načina tretiranja teme i sižea, svojstvenih piscima, zanimljivo je da nekoliko zajedničkih crta približavaju ove dve poslednje junske premijere u ovoj sezoni kod nas. Ostavljam beogradskim pozorišnim kritičarima da iscrpnije, kako je to već uobičajeno kod nas, govore o samom izvođenju Bihaljijeve »Livnice« kao i o samom delu. Ovde mislim na pisani i pre izvesnog vremena objavljeni tekst, koji se razlikuje od teksta koji smo čuli sa scene Narodnog pozorišta. I ljubljanskim kritičarima, da razmotre razvoj Mire Pucove — čiji je ovo treći pozorišni komad posle oslobođenja — kao dramskog pisca, kao i samo delo i njegovo izvođenje na sceni Ljubljanskog gledališča. U slučaju Bihaljijeve drame, ne bih želeo ovako prekonoć da se samozvano ustoličim za pozorišnog kritičara; u slučaju Pucove hiljadu skrupula, razumljivih kad je u pitanju jezik i specifičnosti slovenačke sredine, čine me krajnje skromnim i imunim za pokušaj detaljnog procenjivanja njenog dela ili detaljnijeg ocenjivanja igre ljubljanskog ansambla. Za neka pitanja koja bih hteo da dodirnem u ovom kratkom članku to i nije važno.

Uzgred bih samo hteo da napomenem. Ako je jedan od kriterija umetničke vrednosti jednog dela ili njegovog izvođenja ono izuzetno duboko i apsolutno zadovoljstvo što nam ga ono pruža, onda bar jedno mogu da kažem da igra Lojza Potokara u ulozi opata Klavora u »Operaciji« prevazilazi prosečan nivo glume i eventualne opšte okvire stila igre, karakterističnog za jedan ansambl, i ostaje kao snažan umetnički doživljaj koji se lako ne zaboravlja, slično onom što nam ga je nedavno pružila Ljubinka Bobić u »Vlasti« ili Stane Sever prošle godine u »Slugama«; a utančana i uzdržana igra Raše Plaovića u ulozi inženjera Đorđevića u »Livnici« bila je u više mahova, nažalost, hendikapirana tekstom. Tim umetničkim doživljajima treba dati pravo ime koje zaslužuju. Tu se radi o poeziji glume, ako tako mogu da kažem, o onoj čari glume koja preobražava tekstove, često i beznačajne, i koja nam pomaže da donekle razumemo zašto je stari Hegel smatrao dramsku poeziju za najviši, vrhovni stepen poezije i umetnosti prosto rečeno.«

Zanimljivo je, kao što sam već malopre rekao, da »Livnica« i »Operacija« imaju izvesne zajedničke crte, uprkos razlike u prikazanim sredinama i u sižeu. U prvom redu, dramski motiv je ne samo sličan već gotovo istovetan. Naime, i ovde i tamo, i kod Bihaljija i kod Pucove radi se o snalaženju stručnjaka, i to visoko kvalifikovanih stručnjaka, u burnim i prelomnim godinama narodne borbe i narodne revolucije i o njihovom preobraćanju u saveznike te borbe. Kod Pucove, lekar, izvrstan operator, razočarani skeptik, apolitički raspoložen, čovek koji neće da zna za krvavi metež rata, ali koga neočekivano zahvata zubac narodne borbe u kojoj, kroz žrtvovanje i smrt, nalazi svoj čovečanski put. Kod Bihaljija, inženjer, odličan statičar, opet razočarani skeptik, koji stoji po strani, ali koga će isto tako ščepati zahuktali točak društvenog preobražaja, i — preobraziti ga. Ima još jednog elementa sličnosti: i jedan i drugi imali su briljantnu mladost, punu snova i vere u život, doktor Pucove još i herojsku; u suštini plemeniti ljudi koje je buržoaski život mleo i pretvorio u očajnike. Oni savršeno vrše svoj posao, ne toliko kao dužnost koliko kao neku hazardnu igru kad im ništa črugo nije ostalo nad ambisom života koga se čak pomalo i gade.

Motiv ne toliko nov, naročito što se tiče inženjera. Bilo ga je već i na filmu. Mira Pucova ostaje, istina, u okviru okupacije, kao i u »Vatri i pepelu«. Bihalji je smelo zagrizao u tešku književnu materiju posleratne izgradnje socijalizma, ali koreni dramskog motiva začetj su i kod njega još u doba okupacije. U tome nema nikakve bitne razlike. I ovde i tamo radi se o jednom: o narodnoj revoluciji i odnosu prema njoj. Različite epohe te borbe objašnjavaju pre razlike i ishode jedne i druge drame: tragičan kraj u »Operaciji« (to daje boju vremena) i optimistički završetak u »Livnici« što opet treba da daje boju vremena. Dramski motiv isto tako gotovo je istim rečima formulisan i kod Bihalija i kod Pucove. »Livnica« ne lije samo materijalne predmete, ona lije i ljude; a još važniju od operacije ilegalca treba da izvrši doktor Donat u »Operaciji« Mire Pucove: operaciju nad samim sobom, operaciju koju najzad doktor Donat i vrši. U tom smislu i »Livnica« i »Operacija« su istovetni simboli. Između teatralnog i simbola bilo je oduvek veze. Sve zavisi samo od kvalitete te veze i njene prodornosti. Ovde je nemogućno ne potsetiti na čudne — čudne samo na prvi pogled — i značajne reči Geteove: »Ako se pogleda izbliže, ništa nije teatralno što nije istovremeno i simbolično za oči; drugim rečima jedna važna radnja čini da se naslućuje jedna još važnija.«

Dramski motiv Bihaljija i Pucove, nema sumnje, ima korena u našoj novoj stvarnosti. Čak štaviše, ta je tema političkim jezikom jasno i borbeno formulisana i biće na dnevnom redu sve do konačne izgradnje socijalizma. To je azbuka našeg političkog i društvenog života. Drugo je pitanje, rekao bih, goruće i patetično za razvoj naše književnosti, pa samim tim i za našu dramu, da li se politička tema može jednostavno pretvoriti u književnu temu. Politika uobličava život, ona je operator i hirurg; ali je ona realna i stvarna politika samo onda ako se rukovodi činjenicama života. Ako se posmatra istorija čovečanstva, nije li ona neprekidna borba samoga života, njegovih razumnih snaga, sa stihijnošću života. Strasno je pitanje za proces opšteg napretka kako se političke teme prelamaju u životu. Time političke teme postaju samo sastavni, samo tek jedan deo i književne teme. Osnovni preduslov za nastajanje velike književnosti u velikim epohama (to ne biva automatski) jeste da li će se iz života samog, sveukupnog, otkriti ona izuzetna i nova tačka pesničkog gledanja, koja će dopustiti viziju, prozračnu i blistavu, celokupnog zbivanja date epohe. Ako se, čistim i sigurnim rukama nove svesti i savesti ne rasklopi srce epohe, bez senke, bez ostatka, nepoštedno, a i srce prošlosti, čemu su smetali ranije mnogi obziri, predrasude i zablude, onda nema i ne može biti ,nove velike literature. U toj perspektivi, takozvani književni motivi koji lebde u vazduhu ili su čak i jasno formulisanj vrede taman toliko koliko i plastičnost dara ili genije umetnika ili pisca koji ih obrađuje, i samim tim preobražava u originalno umetničko ili književno delo, ili – neporečno promaši. Tu pedagoški i drugi obziri ništa ne pomažu.

Postoji, međutim, jedan drugi put književnog postupka, put lakši, bez sumnje. Poći od izvesne teme ili motiva, u kome je sve unapred predviđeno i dato, pa pokušati ilustrovati ga na manje ili više spretan književni način. Tu mogu da se jave i pitoreskni detalji, žanr-slike, a često i uspeli simulakri života. Taj literarni postupak najviše liči na onu dečju igru s kockom, na čijim stranama nalaze se delovi slike lova, grada itd., a igra se sastoji u tome da se ona složi. Zavisi od veštine i strpljivosti deteta da li će ih brže ili sporije složiti. Ili možda sve to liči na igru domina koju pisac igra sa samim sobom. Put komotan, put na koji neizbežno navodi ždanovština. Put opasan, jer je jave i ugodan. Ne kažem da i kod nas mi nismo često polazili tim putem. Trebalo je da dođu poslednji događaji pa da se nad tim dublje zamislimo. Da budem jasan, ukazaću na neke primere ta dva toka u književnosti. Izabraću primere iz prošlosti. Ne treba nikad zaboraviti da je pored Balzaka postojao i Aleksandar Dima — Otac, a pored »Gospođe Bovari« »Dama s kamelijama«. Onaj ko ne uviđa da se tu radi o strukturalnoj književnoj razlici, o specifičnoj književnoj težini jednog i drugog postupka, taj neće nikad shvatiti u čemu je prava stvaralačka snaga književnosti.

Ove opšte napomene mogle bi se učiniti i povodom nekih knjiga. Ali sudbina dramskih dela je takva da upečatljivije deluju ali i razotkrivaju lakše svoje snage i svoje slabosti. Jer pred pozorišnim delom, kad reči pred nama izgovaraju živi ljudi i kad našu maštu ne vodi samo pisani tekst već neposredno »život«, slabosti i vrline dela bodu oči. To suočavanje »života« sa životom nemilosrdno je i ono ne prašta. Pristali smo na pozorišne ilu zije i samoobmane, pa onda teško piscu ako mu »život« koji prikazuje nije život, ako samoobmane na koje smo pristali nisu ispunjene dahom istine, ako su reči koje govore glumci papirnate i šuplje, a radnje koje čine zaista samo izmišljene.

Mira Pucova u »Operaciji« našla se negde na po puta između ona dva književna postupka, o kojima je malo pre bilo reči. Njen doktor Donat i opat Klavora iščupani su iz života; nisu šablon, nema sumnje. Čak i dramski materijal koji je izabrala bogat je dramskim mogućnostima. U našim bolnicama pod okupacijom, gde se humanost lekarskog poziva nalazila pod budnim okom zbira okupatorskih u licu opata ili čak lekarki, i kojima su se s vremena na vreme ilegalci ili borci obraćali za pomoć, bilo je često uzbudljivih slučajeva savesti i dramatične unutrašnje borbe u njenim ljudima. Još jedno se mora priznati Pucovoj da ima smisla da sve koncentriše oko glavne dramske radnje. Ali samo toliko. Već u ostalim ličnostima oseća se šablon i umesto logičnog razvoja dramske radnje ona se služi melodramskim elementima, čini mi se čak bez ikakve potrebe. Ličnost doktora Donata nosi u sebi izgleda sve elemente svoje dramatike. Zar zrno dramatičnosti ne leži u rečima kojima sebe karakteriše pre odlaska da se žrtvuje: »moje je da pomažem one koji veruju«. Čitava drama mogla je na tome da bude građena, a ne na proizvoljnim i često nepotrebnim scenskim efektima. Ove primedbe i zamerke ne sprečavaju da se kaže da Pucova ima puno pozorišnog smisla i veštine da vodi radnju i da kroz radnju otkriva svoje ličnosti, a ne kroz pričanje.

Bihalji, u okviru svog dramskog motiva, koji se više naslućuje nego što je dat i koji smo izložili uporedo sa motivom Pucove, mogao je, i pored toga što nije ni originalan ni nov, sa više veštine i scenskog smisla, da ga bar zanimljivije i življe razvije u dramsku radnju. To kažem, jer ne smatram da bi ovde trebalo postavljati pitanja da li je problem inženjera-sabotera kod nas karakterističan i tipičan. To bi nas daleko odvelo. Jednom pisac ima prava da izabere svoju temu, a kad je reč o tipičnom ne treba mešati tipično sa prosečnim i onim što je najčešće, i da katkad jedan izuzetak, sagledan do kraja i prikazan u punoj konkretnosti, može da bude izraz opštega. Slučaj Stendalovih i Balzakovih junaka to najbolje ilustruje. I zato to pitanje ostavljamo po strani.

Bihalji, esejista i romansijer, međutim, pošao je drugim putem. Umesto da se koncentriše na samu radnju, pretvorio je dramski motiv u jedan od momenata ilustrovanja sredine i datih ličnosti. I zato imamo, umesto razvoja jedne dramske radnje, niz slika, ilustracija pojedinih momenata života u periodu od okupacije pa sve do zadataka Petogodišnjeg plana, pa se i desilo da su i ličnosti bledе i sredina nekarakteristična i pored sveg oblačenja u blistavo ruho estetizma. To nije Beograd. Ni pod okupacijom. Ni danas. To nisu beogradski ljudi. Ni njegovi reakcionari, ni njegove pozitivne ličnosti. To nije ni njegov način života. To nije ni njegov govor.

Ne želim da ulazim u detaljniju analizu ličnosti. Ali mi se čini, da kad god pokušam da rekonstruišem ličnosti i da otkrijem ono jedinstvo koje leži u njima uprkos njihovih unutrašnjih protivurečja, izgleda mi da su neuhvatljive, pune proizvoljnosti i da ono što rade i govore ne govore iz svojih dubokih potreba i kao reakcija na date uslove, već samo kao elementi neke proizvoljne slike koju pisac hoće, po svojoj zamisli, da nam pruži.

PRVI MAKEDONSKI PESNIK

(Nastavak sa 2 strane)

da vidam Stambol, Kukuš da vidam;
da vidam da li s'nce i tamo
mračno ugrevjat, kako i vamo.
Ako kak ovde s'nce me stretit,
ako pak mračno s'nce me svetit;
na p't dalečni ja ke se stegnam,
i v drugu st'rni ke si pobegnam,
k'de s'nceto svetlo ugrevjat
k'de neboto dzvezdi posevjat.
Ovde je mračno, i mrak m'obviva,
i temna m'gla zemlja pokriva;
mrazoj i snegoj, i pepelnici,
silni vetrišča i vijulici:
okolu m'gla i mrazej zemni
a b gr'di studej, i misli temni.
Ne, ja ne možam ovde da sedam!
ne, ja ne možam mrazoj da gledam!
Dajte mi krilja ja da si metnam
i v naši st'rni da si preletnam,
na naši mesta ja da si idam,
da vidam Ohrid, Struga da vidam.
Tamo zorata greit dušata,
i s'nce svetlo zajdvit v gorata,
tamo darbite prirodna sila;
so s'ta raskoš gi rasturila:
blistro ezero gledaš beleit,
i si od vetar sinotemeit;
pole pogledniš, ili planina,
segde boževa je hubavina.
Tamo po s'rce v kaval da sviram,
s'nce da zajdvat, ja da umiram.

U njoj nam pesnik govori o žarkoj ljubavi koju oseća za rodnim krajem, o nostalgiji koja ga je morila nekoliko godina u sumornoj atmosferi moskovskog podneblja, snove koje mu je dočaravalo svetlo podneblje Ohridskog Jezera, punog čari i milina, punog pastoralnog pejzaža, za kojim je venulo pesnikovo srce.

Na putu za jug, boraveći u Beču, Konstantin je ispevao pesmu U tuđini, u kojoj priželjkuje da što skorije dođe čas kada će moći da zagrli svoju draganu. Živahni ton pesmi daje i četvorosložni stih, pun ritma i veselog akcenta.

U pesmi Eđuptin delija, ismevajući Ciganina koji je hteo da se ponaša kao Turčin-gospodar, Konstantin nam daje sliku potlačenog makedonskog sela, kojim su žarile i palile svakakve delije i krdžalije.

Pesničko delo K. Miladinova je skromno i po obimu i po kvalitetu. On je tek bio počeo pevati. Jedva što se bio otrgao moćnog uticaja grčke kulture i počeo da peva na maternjem jeziku, bez pravih pesnika prethodnika, on je bio pokošen. Za ovo nekoliko godina svesnog rada za narodnu stvar, Konstantin je uspeo da naštampa jednu propagandnu teološku stvar, koju je preveo sa ruskog na makedonski jezik, da izda Zbornik narodnih pesama, da ispeva desetak dosta lepih pesama.

Na osnovu pesama koje su nam očuvane pretpostavlja se da je ispevao još izvestan broj pesama. Može se smelo tvrditi da je Konstantin bio rođeni pesnik. Konstantinova poezija jasno govori o tome da je makedonska književnost mogla očekivati od njega veća pesnička ostvarenja, u slučaju da je imao više vremena i povoljnih uslova. On je izvršio i nesumnjiv uticaj na mlađe svoje drugove pesnike. Njegov prijatelj i pesnik Rajko Žinzifov kada je pevao pesmu U tuđini bio je pod svežim utiscima Miladinovljeve pesme Taga za jug. Uticaj Miladivljev je tako upadljiv, da to ne treba ni dokazivati.

Braća Miladinovci su odigrali vrlo značajnu ulogu u nacionalnom i kulturnom preporodu makedonskog naroda.

Njihovo mesto u istoriji makedonske književnosti je jedno od najvidnijih.

H. POLENAKOVIĆ

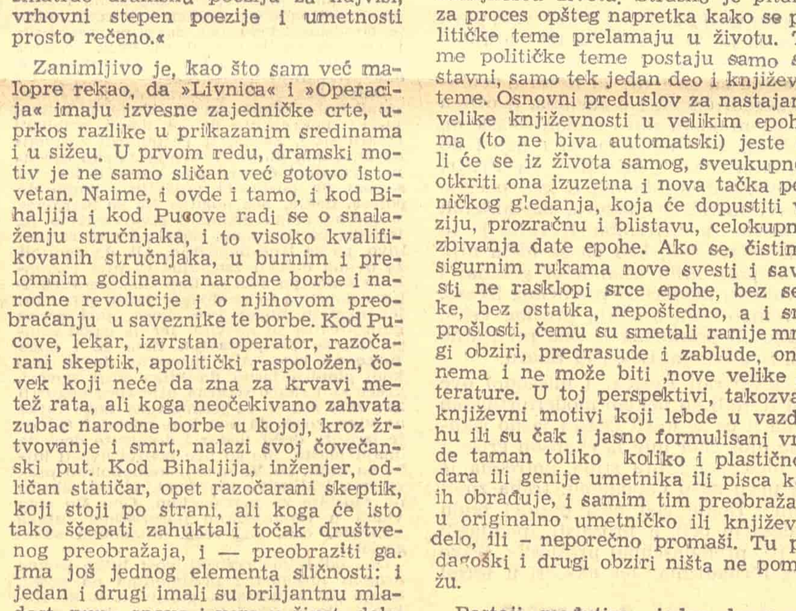

DIMČE TODOROVSKI: BRAĆA MILADINOVI

Oskar DAVIČO:

Srbija

Posle toliko smrti nevina na oba oka
podigni pogled na gajke,
Spusti se niz planine, Srbijo visoka,
među reke gde se njivama njišu izlivajke.
Srbijo bosonoga, Srbijo bez ambara,
prođi pokraj rovova, kraj streljane đačke klupe
i pređi preko raka i zgarišta krovinjara,
Srbijo među puškama tek složenim u kupe
i sjavi se još tvrda, od bola napetih veđa
na šest Moravske obale između Drine i Peka,
gde dušu tvoju vole, Srbijo željo bez međa,
sva sela, sva sela između drugarskih reka,
Srbijo čoveka.

Srbijo svakog čoveka,
ti znaš i krv nasušnu i krv što se uzalud lila.
Al što si brza ko sena
iz marame crnih brda lice ko osmeh otkrila
pred belicom što se široko ko nikad talasa?
Je li zaboravljena
bol što nevidljivo raste ko koren posečena hrasta?
Al što si, tugo u ravni ispod Rtanjskog plasta,
jutros iz ranjenog bučja kriv metak po metak vadila?
Da l detlić kljun da ne lomi, ni oštricu sikira?
Al zašto si sa stadom kraj humki na kosi jurila,
kad ona još zna sve mrtve i pamti broj svoje kete?
Oj Srbijo rodiljo, Srbijo moj živote,
prosta ti sva krv bila.

Prosta ti sva krv bila, oj Srbijo opet sva lepa
i mila u očima.
Al Srbijo u noći, kraj čobanskih vatara
kog čekaš sva bela od dima?
Da l jutro što pesmom probija kroz lišće cera gumasta
i ključa
od radnog dana što nikad ne svršava
do svoda gde zob sitnu još sipa noć zvezdasta
na zelene usne meseca meke ko mlada trava,
Srbijo pesmo prastara?

Al pesmo prastara, zašto, pod ugljevljem sunca rada
Srbija tamni ko sene na ruži suncokreta
kada se smehu nada?
Je li slobodom poneta
sebi postala tesna
Srbija što pod sleme crveno meće kuće
i neće više da legne i ne zna više da spava?
Je l opet preterala Srbija drukča no juče,
kad bleđa no mišićava
i bleda, sve bleđa od nesna,
bez plate, iz petnih žila, živ kreč i kamen vuče,
a tanka joj noga kleca i duša podrhtava?
Oj Srbijo, da li te željnu zaneli lepota obrisi,
taj sjaj — čovek razuđen? Da l dan — tvrd, žuljeviti?
Al ti si što si bila i kad si bila što nisi.
Al ti što nisi bila, svet si koji će biti,
Oj Srbijo, bratstvo radno, dublje no bratstvo krvno,
Oj Srbijo, snu u javi što neće da malakše
ni kad si preko potoka još ovlaš prebačeno brvno,
ni gvozden most kad dižeš, ni kad ti prete: — Lakše,
Srbijo prkoseća!

O kada će da sine,
Srbijo između četiri listića deteline
tanjih od sunčanih vlati?
Oj Srbijo, puščano zrno,
palo u grm maline
i jagode u paprati,
kad će lepota da sine?
Oj Srbijo, bela srno,
u skoku iz urvine,
s nažuljenih pleća
planine
na drugu obalu rova širokog šest stoleća,
kad će da sine?

Oj Srbijo, tugo hajdučka, Srbijo prkoseća,
jednom će biti lako i ljudi svud biće braća,
al danas dok se još tako surovo kuje sreća,
nek tobom ko obični čovek sloboda samo korača,
Srbijo zemljo besputna.
Al kad će swima da sine?
Oj Srbijo, zemljo besputna,
put krči tobom sloboda, kroz drač i kamen divljine,
Srbijo, srca barutna,
da ti iz srca line
sloboda do krošnje snova što dime iz tvojih dimnjaka,
ko splav koji je poteko,
Srbijo, bela reko,
još beljom rekom oblaka.
Al ne vidiš li Srbijo, naslonjena, na svoje čekiće,
kako iz visokih peći svih tvojih snova već niče,
prva letina gvožđa u staroj zemlji seljaka?

Al nikog kraj tebe nema. Javo, promenom zameta,
ko će ti dlanom s osmeha suzu i znoj da obriše,
kad ruka ti svaka, ko da je plamenom obuzeta,
lije tu zemlju koja ko duboko more diše,
i menja u cvet vidike, Srbijo celoga sveta?
Svejedno, pesmo u rosi bezbrojem mlečnih obala!
Svejedno, mirisu mladosti između dva proleća,
za rata si sa slobodom, Srbijo ratovala!

Svejedno, oj Srbijo velika,
velika, a tako mala,
oj Srbijo od sebe veća
i tvrđa od svojih brda,
Svejedno, Srbijo, meka
i tako strašno bez ruba
ko život što ne prolazi. Svejedno, i u bolu
mi ljubimo smeh na pomolu,
radost na tvojoj stazi,
po oku i po snazi, ko što se ljubi žena,
oj Srbijo rumena ko u devojke obrazi.

I ja ti ljubim prsa — dva vala što ruke mi njišu,
usnom što im nad travnim mirisom obleće.
Sećaš li se detinjstva? I ja te ljubim prisnu,
obujmljenu svu usnama koje ti suze brišu,
da svu te na usne pritisnu,
oj Srbijo, moje gugutavo cveće.

Oj zemljo, i ženo — gugutko,
oj latico neznane boje
u tvoje sam meso utko
već davno sve poljupce svoje,
Srbijo moja mala,
Srbijo tako velika,
Srbijo jedina ljubavna pesmo mog jezika.
Jer ti si ko svet koji volim ista i uvek razna,
veseli lik življenja i zaborav bola bez lika,
pa si mi jedinica i ljubav neprolazna
ko spora večnost nebesa i prsata radost čuvika
na kom raonik sunca oštrim zracima ore,
tihe, zelene mrmore.

Al Srbijo, radosni mrmore na uvo ponelom letu.
al Srbijo škripo zuba slobode u naletu,
al mrmore zore meke ko paperje goluba,
smele ko ruka što hvata i samu smrt za nože,
al Srbijo, drsko, predrsko pevanje moje rodno.
reci, da li se igde na zemlji danas može
da peva tako slobodno?

Reci jezikom svojim što gine da ne bude mana
od istine u cvetu
na ovoj strmoj putanji
gde bitke se uvek vode,
oj Srbijo, bitko u svakoj bici slobode
na svetu?
Reci, Srbijo, jurišu, grudima protiv čelika
i kad su ti ranjene grudi,
reci, Srbijo mala, mala i tako velika
pesma sviju ljudi?

K N J I Ž E V N E N O V I N E

ČETVRTI VOJVOĐANSKI POZORIŠNI FESTIVAL U ZRENJANINU

U Vojvodini, koja je bogata pozorišnom tradicijom, posle oslobođenja se naglo razvio pozorišni život. Umesto jednog predratnog državnog pozorišta, danas u Vojvodini rade šest srpskih, jedno hrvatsko, i jedno Mađarsko narodno pozorište. Pokrajinsko Vojvođansko narodno pozorište u Novom Sadu ima Dramu, Operu i Balet. Sem ovih državnih pozorišnih ustanova u Vojvodini rade na stotine organizovanih amaterskih pozorišta Srba, Hrvata i nacionalnih manjina koje žive u Vojvodini. Amaterska pozorišta već četiri godine u organizovanom takmičenju poboljšavaju svoj kvalitet i stvaraju amaterski glumački kadar iz koga se u znatnoj meri rekrutuju i glumci za profesionalna pozorišta. Državna pozorišta počev od 1947 godine održavaju svoje svečane pozorišne igre, koje su prve dve godine držane u Novom Sadu, a prošle godine u Subotici, sedištu hrvatskog i mađarskog pozorišta. Četvrti vojvođanski pozorišni festival održan je ove godine, od 1 do 20 juna, u Zrenjaninu, starom kulturnom i privrednom centru Banata.

Na četvrtom festivalu pokazalo se da su, vojvođanska državna pozorišta u izvesnoj meri napredovala, ocenjujući ih prema rezultatima pokazanim na lanjskom festivalu, iako se neka pozorišta još uvek nalaze u stanju koje izaziva brigu. Razlozi napretka su uglavnom u tome što ona pozorišta koja su ocenjena na lanjskom festivalu kao slaba, prionula da svoj rad uzdignu, i što su narodne vlasti pokušale da delimičnim usvajanjem predloga stručnjaka, sa svoje strane doprinesu poboljšanju rada. Tako su izvršene izmene kadrova glumaca i reditelja i načinjen njihov bolji raspored, dok je istovremeno uvršten u profesionalce znatan broj darovitih amatera glumaca, a jedan broj mladih pozorišnih radnika sposobnih za režiju završio je posebne stručne tečajeve. Opšta pojava na ovom festivalu je studioznije prilaženje repertoaru i glumački i režiski, što je omogućilo veću izražajnu snagu pretstavljačkom osoblju i rediteljima. Zapaženo je poboljšanje tehničke opreme pretstava, što je u neku ruku posledica i uzdizanja tehničkog osoblja. Svima pozorišnim kolektivima vladala je svesna želja da se na festival izađe što spremnije. Pokazalo se i to da su ona pozorišta koja su uživala najveću materijalnu i moralnu pomoć lokalnih, gradskih i pokrajinskih organa narodne vlasti postigla i na ovom festivalu najznatnije uspeha. U odnosu na prošlogodišnji festival vidan napredak pokazala su pozorišta u Zrenjaninu, Hrvatsko narodno kazalište u Subotici, Narodno pozorište u Pančevu i Vojvođansko narodno pozorište u Novom Sadu.

Pozorište u Somboru je znatno napredovalo, uglavnom zbog toga što je imalo tokom čitave sezone reditelja koji je sa svojih studija doneo izvesnog zanatskog znanja i naučio svoj poluamaterski, disciplinovani mladi ansambl izvesnom pozorišnom metodu. Međutim, reditelj je preneo na somborsku pozornicu, umesto originalne režije, kopiju nekih poznatih režija sa većih pozornica (Janovu režiju »Slugu« od Cankara u Ljubljanskom gledališču). Tako da dalji napredak ovog pozorišta, pod tim uslovom, ipak stoji u sumnji. Mađarsko narodno pozorište koje je prošlog festivala izbilo na prvo mesto te, iako sasvim mlado, stalo ispred skoro stogodišnjeg Vojvođanskog narodnog pozorišta, pokazalo je na ovom festivalu izvesnu stagnaciju, koja je mogla doći i zbog nekih nerešenih pitanja u tom pozorištu (plate i sistematizacija), kao i od rđavih posledica naglog uspeha. Međutim, stanje ovog pozorišta nije zabrinjavajuće, jer ono ima mlad oduševljen ansambl, stalan i ujednačen, odličnog stručnog reditelja-pedagoga i sve druge uslove za razvoj.

Značajan je napredak koji je, posle lanjskog neuspeha, pokazalo Vojvođansko narodno pozorište. Iako i u prvoj ovogodišnjoj festivalskoj pretstavi (»Ožalošćena porodica« od Nušića) ostavilo negativan utisak, naročito zbog neodgovornog držanja, inače dobrih, glumaca prema režiji i tekstu, pretstavom Čehovljevog »Višnjika« u režiji Jurija Rakitina, ovo pozorište je doseglo ne samo najviši umetnički nivo na ovom festivalu, već je dalo umetničko svedočanstvo koje može i treba da bude prikazano i diskutovano i izvan Vojvodine. Tako je ono istovremeno pokazalo i osnovni putokaz za sva ostala vojvođanska pozorišta — težnju za značajnim umetničkim ostvarenjima. I Opera ovog pozorišta, najmlađa opera u našoj zemlji, zajedno sa svojim baletom, prikazala se kao mlad, ali oduševljen ansambl koji radi već sasvim samostalno, uz obilje novih, dosad nepoznatih snaga iz najširih redova.

Na festivalu su se istakli u režiji, pored J. Rakitina, Garaji Bela, reditelj mađarskog pozorišta, (režija Šoovog komada »Zanat gospođe Vorn« i Nušićevog »Pokojnika«), Emil Karasek, reditelj hrvatskog pozorišta (režija Šilerove »Spletke i ljubavi«) i Mirko Simić, reditelj pančevačkog pozorišta (režija Ostrovskove »Šume«). Ostalih osam pozorišnih reditelja, među kojima ima i početnika, dali su manje rezultate, neki i slabe. Na šesnaest festivalskih dramskih pretstava prešlo je preko pozornice niz raznovrsnih glumaca, od kojih su neki pokazali značajne umetničke fizionomije (Ljubica Ravasi, Ljubica Sekulić, Milan Tošić, Sabo Ištvan, Asić-Sokčević Jelka, Jelena Trumić i neki drugi). Repertoar festivala je izneo devet domaćih i sedam stranih komada, po kojima se vidi da naša provinciska pozorišta neguju naš klasični i savremeni repertoar (Cankar, Glišić, Nušić, M. Kranjec, M. Pucova), i da cene i obrađuju značajna dela drugih naroda (Molijer, Šiler, Šo, Ostrovski, Gorki, Čehov).

Za značajnija umetnička ostvarenja (režiju, glumu, scenografiju), i tehniku ocenjivački odbor je predložio da se podele nagrade u iznosu od sto hiljada dinara, dok je jedan deo pozorišnih radnika predložen za pohvalu.

Bogdan ČIPLIĆ

BIBLIOGRAFIJA

A. S. Puškin: Bajke. Preveo Božidar Kovačević. Izdanje »Nopok«, Beograd 1950, ćirilicom, strana 62, cena 29 din.

Ivan Mažuranić: Smrt Smail-age Čengića, poema. Izdanje »Nopok«, Beograd 1950, ćirilicom, strana 80, cena 30 din.

Vjekoslav Kaleb: »Brigadata«. Preveo sa srpsko-hrvatskog B. i N. Koneski. Izdanje »Nopok« Skoplje 1950, strana 164, cena ?

Vančo Nikoleski: »Moe selo«, pesme. Izdanje »Nopok«, Skoplje 1950, strana 46, cena ?

Boj na Mišaru, narodne pesme. Izdanje »Nopok« Beograd 1950, ćirilicom, strana 16, cena 11 din.

Agnes Amber: „Ono što sam videla i čula u Jugoslaviji"

»Ponosna sam što sam među prvim Francuzima želela objektivno i neposredno da ocenim ovu borbu. Sa poverenjem očekujem da će nam budućnost dati za pravo.«

To je zaključak do koga dolazi napredna francuska književnica Agnes Amber (Agnes Humbert) u svojoj knjizi o Jugoslaviji koja je nedavno, u izdanju De riv (Deux Rives), izišla iz štampe u Parizu.

Sve do poslednjih strana ove knjige, autor samo beleži činjenice, onakve kakve ih je videla — svojim očima. Ona u početku iznosi svoje prve utiske, prilikom dolaska u Jugoslaviju 1949 godine. Beleži razgovore sa Jugoslovenima i skoro bez komentara opisuje život kod nas — sa stanovišta jedne strankinje koja, od 1934 godine tesno sarađuje sa komunistima, koja je došla ovamo da vidi pravo stanje ,da posle toga ili priđe onima koji nas napadaju, ili dođe u red onih ljudi koji, boreći se za istinu, za socijalizam u svetu, zastupaju gledište naše Partije i naših naroda.

Glave u knjizi se brzo smenjuju, laganim i veoma čitljivim stilom. Agnes Amber piše o svom boravku u Beogradu, pa u Skoplju, Sarajevu, Mostaru i Zagrebu. Ona dirljivo opisuje razgovor sa majkom narodnog heroja Janka Čmelika, sa radnicima Hidrogradnje i mladom povratnicom iz Francuske u Mariboru. Ona to čini na razumljiv i jednostavan način.

Nema sumnje da će francuski čitaoci saznati mnogo o Jugoslaviji iz ove knjige, koja daje odgovor na pitanje koje je autor sam postavio u uvodu: »Da li se u Jugoslaviji izgrađuje socijalizam?« U svakoj pojedinoj rečenici ove knjige od 190 strana jasno se nazire potvrdan odgovor koji se polako kristališe u nedvosmisleno iznošenje stava:

»U Jugoslaviji je okončana eksploatacija čoveka čovekom«, piše Agnes Amber. »Jugoslavija je nacionalizovala fabrike ,preduzeća, trgovinu... buržoaska klasa ne postoji više... poljoprivreda je na putu kolektivizacije... nezaposlenost je nepoznata reč u rečenicama slovenačkog, srpskohrvatskog i makedonskog jezika...«

Prilikom odlaska iz Jugoslavije i dolaska na austrisku granicu, ona beleži:

»Nikad mi nije bilo više žao da napustim jednu zemlju nego sada.«

Agnes Amber je pre i posle svog boravka u Jugoslaviji bila podvrgnuta jakom moralnom pritisku od strane francuskih kominformista. Isključena je iz raznih organizacija »za mir« sa motivacijom da je »titoista«. Međutim, ona je rađe rekla istinu i, zajedno sa nama i sa sve većim brojem ljudi u svetu, »sa poverenjem čeka — i bori se — za to da nam budućnost da za pravo.«

Leon DAVIČO

Za bolju i kulturniju opremu novih knjiga

Vladimir Nazor: Knjiga za djecu
Nacrt korica A. Spiridonovića tehnički urednik Tihomir Jeremić, »Izdanje Novog pokolenja«, Beograd 1950.

Na koga naliči ovaj crtež i o čemu svedoči cjelokupan izgled ove knjige? O lošem ukusu ili o neznanju ili o nedostatku? Ili o svemu tome zajedno. Mora li to tako da bude?

ODABRANA DELA JOSIPA JURČIČA

U izdanju Omladinskog izdavačkog preduzeća »Novo pokolenje« u Beogradu izašla su nedavno, kao XII knjiga biblioteke »Jugoslovenski pisci«, »Odabrana dela« Josipa Jurčića.

Biblioteka »Jugoslovenski pisci« koju »Novo pokolenje« izdaje već blizu tri godine, namenjena je srednjoškolskoj omladini i ostaloj omladini naših srednjih škola, ona daje izbore iz dela najboljih pisaca naše prošlosti. Ti izbori treba da sadrže najbolje stvari pojedinog pisca, a da ujedno budu vaspitni i pristupačni srednjoškolskom uzrastu. Izbori su redovito popraćeni predgovorom, u kome se daju osnovne karakteristike stranih i manje poznatih reči itd. To čini ova izdanja korisnim za srednjoškolsku i ostalu omladinu koja želi da se upozna sa književnim nasleđem naših naroda. Treba međutim primetiti da predgovori u izdanjima ove biblioteke često ne odgovaraju u potpunosti svojoj nameni, i da još nisu dostigli jasnost, jednostavnost, sigurnost i preglednost izlaganja kakva je potrebna omladinskim izdanjima.

Jurčićeva »Odabrana dela« izašla su bez predgovora, što je znatan nedostatak s obzirom na Jurčićevo mesto u slovenačkoj književnosti i potrebu da se naša omladina upozna sa njegovim životom, radom i vrednošću. U knjigu su uneta dva Jurčićeva dela: poznati roman »Deseti brat« i duža pripovetka »Susedov sin«. Iako ta dva dela možda ne reprezentuju baš sve Jurčićeve kvalitete, ona će biti dovoljna da našem omladincu pokažu Jurčića po onom što je kod njega najbolje. »Deseti brat« pokazuje Jurčića kao umetnika veštog i lepog pripovedanja, a još više kao velikog poznavaoca ljudi i prilika u slovenačkoj malovaroškoj i seoskoj sredini, u drugoj polovini XIX veka. Uglavnom u ličnostima ovog romana obrađeni su tipovi slovenačkih intelektualaca Jurčićevog vremena. Delo je veoma živo i pristupačno mladom čitaocu.

U »Susedovom sinu«, pripoveci iz seoskog života sa romantičnom ljubavnom temom dolazi više do izraza Jurčićeva malograđanska romantika i sentimentalnost, i pored elemenata realizma u prikazivanju života na selu. Ti različiti, čak suprotni elementi Jurčićevog umetničkog postupka i gledanja na život koji se u njegovim delima mešaju i prepliću, zahtevali bi objašnjenja, i tu se oseća nedostatak predgovora.

I pored ovog ozbiljnog nedostatka, Jurčićeva »Odabrana dela« pretstavljaju još jedan doprinos upoznavanju naše omladine sa jednim od najvećih pisaca slovenačkog naroda.

Dušan PUHALO

Dve zabeleške na marginama majskog broja „Mladosti"

Nekada su u književnim raspravama vodili glavnu reč strogi i neumoljivi jezički zakonodavci tipa Malerba i Boalea, koji su u svome poslu imali isto toliko neograničene vlasti koliko i Luj XIV u Versalju. Oni su književni izraz stezali gvozdenim lancima svoje klasne ideologije i sabijali misao u tesne i pretesne kalupe literarno-estetskih normi, ali su zato umeli da piscima usade brigu o jeziku, i ta jezička disciplinovanost (a to znači i misaona), nasleđena od klasicizma, oseća se i danas, i kod modernih francuskih pisaca; oni je uče još u školskim klupama. Kod nas, na sreću, nema danas tih tiranskih jezičkih naredbodavaoca, ali se zato naši listovi i časopisi često ne brinu ni za najnužniju jezičku korekturu i redakciju pojedinih priloga. »Mladost«, koja je u svome majskom broju objavila jedan zanimljiv prilog diskusiji o jeziku, takmiči se u toj nemarnosti s »Književnim novinama«. A, zaista, nije lako preći na pitanja o melodiji i intonaciji našeg jezika, kada se još uvek ramlje sa gramatikom!

Svakako da je u najmanju ruku nedovoljno objasniti promene nastale u našem govornom jeziku, kako to čini Vinaver u svome članku, time što se nekada »imalo vremena«, pa se govorilo natenane, a danas »više nemamo vremena«, pa govorimo »šeretski«, u elipsama. Ali da se jezik menja, i da se te promene ne osećaju mnogo u savremenoj književnosti, to je izvesno. Ne neguje se više ni stari jezik, »jezik Vukovog riječnika«, kojim su nekada, ne tako davno, napisane najlepše stranice naše književnosti, a kamo li ovaj novi, jezik modernog, industrijalizovanog grada. Ima dosta istine u tvrdnji da se naš književni jezik birokratizuje, da se sve više nameće onaj poslovni, jednoličan i depersonalizovan, sibovski stil, kojim su nas podjednako štedro obdarili i savremena kapitalistička civilizacija i sovjetska društvena i literarno-publicistička praksa.

Mi danas, istina, nemamo Malerba, nemamo ,nažalost, ni Vuka; ali svakako da nije izvan moći naših pisaca da započnu diskusiju o ovome, i o mnogim drugim problemima našeg savremenog književnog jezika.

★

Istina je da se među mladima (i ne samo među mladima) sve više peva o ljubavi, o kiši, pa i o vinu. Ali mi ne izgleda da je taj zaokret ka tzv. intimnoj lirici znak da su »problemi forme izbili na čelo«, da se pitanje »kako išta ozbiljnije postavilo pred naše pesnike. Promenile su se teme (a briga o tematici nije isto što i briga o sadržaju), i to je sve: o čežnji i o suzama, o očima ljubljene i o lomnjavi vinskih čaša peva se u istom onom staro romantičarskom, pomalo sladunjavom i podosta naivnom, dečački anarhoidnom tonu kao i do nedavno, dok su cvetnom Arkadijom hitali traktoristi i brigadisti sa Pruge. Naravno, ne treba uopštavati. Ima u Raičkovićevim stihovima o kiši poezije (još i ponajviše originalne). Ima je i kod savremenih trubadura, nastanjenih pod prozorom drage; ima je i kod pesnika sremskih ditiramba. Nevolja je to što oni počesto još uvek pevaju, kako se to obično veli, kao da se ništa nije dogodilo ne samo od rata naovamo, već i za poslednjih osamdeset godina; i ne samo u našem životu i društvu, već i u evoluciji modernog pesničkog izraza. I onda kada nisu intonirani na naš kasni romantizam s kraja prošlog veka, dobar deo ovih stihova bliži su Polu Žeraldiju ili pesnicima iz one predratne Pandurovićeve antologije nego Majakovskom, Bagrickom, Lorki ili Eliaru.

To što je često veoma mučan posao dešifrirati (jezički i misaono) ove stihove ne znači da su se savremeni pesnici ustremili ka nekom modernističkom hermetizmu. U jednom pogledu je svejedno da li će se misli čisto i jasno iskazati ili će se poslušati Verlenov savet: rien de plus cher que la chanson grise...; i za jedno i za drugo potrebna je brižljiva, logična faktura stiha, potrebna je pismena rečenica. I tu se moramo vratiti na prvu našu napomenu: treba znati svoj jezik. Melodija, intonacija, doći će same. Dokle god naši pesnici budu čeznuli u četvrtom padežu (čeznem dunje, čeznem oči), a prozaisti »podilazili rešavanju pitanja« o »utopičnim dosetkama (tj. pronalascima) prošlosti«, teško ćemo moći da otpočnemo sa prekorima zbog formalizma. Jer ekscesi u formi nisu odlika neukih: naprotiv!

Zoran MIŠIĆ

Akrobati, madone i boginja slobode

(Nastavak sa druge strane)

blik u kome se skulptura što tesnije povezuje sa arhitekturom, iako samo nagoveštajima, lukom, nišom ili u vezi sa fresko slikom. Neumesno u njoj deluje politička pozadina, laka reklama za svetu godinu, pri čemu se nevine madone upotrebljavaju kao trgovački putnici papine firme.

Opadanje vrednosti crkvene umetnosti očigledno je.

Posle čudotvornih madona, koje čudno i tajanstveno diraju srce posmatrača, posle madona bezimenih ali ipak majstorskih umetnika, statue i slike kasnog baroka deluju još samo kao virtuozna, dekorativna stvaranja, daleka od legende i duše svetskog materinstva.

Između klauna i sveca, fantazija čoveka traži utočište. Nage gerle i milosrđem bogate madone ovaploćuju čežnju za lepotom, sreću i nadu, jer je stvarnost gruba i nemilosrdna. Stotine hiljada ljudi u ovom gradu zaposleni su pokretanjem mašina iluzije. Spada li i umetnost u taj pogon? Jeli i ona samo uteha, lepi, imaginarni ,ispevani svet, nebo boja i alabastera, slonove kosti, mermera i duha?

Pariz je prepun dragocenih dobara umetnosti i ko ima vremena da se udubi, videće da prava umetnost nije skretanje i bekstvo, već da budi pozitivne snage koje tinjaju u čoveku, da tumači stvarnost, pomaže da se upozna njena dublja suština i time pokrenu ljudi da svoj stvarni, realni život uobliče bolje ,pravičnije, intenzivnije.

Majstorski crteži iz bečke Albertine, koji se u dragocenom izboru prikazuju u pariskoj Narodnoj biblioteci, te blage i jasno uzbudljive linije, sa kojih, kao sa luka majstorove violine, odjekuju melodije života, pune su bića svog doba, duha epohe; svaki od majstora je i tumač i satvorac: Brojgel, Rafael, Direr i Tician, Mikelanđelo, Rembrandt, Vato Fragonar i drugi.

Skoro kao zadocneo odjek ovih klasičnih crteža poslednje obuhvatanje velikog i osiguranog nasleđa, ali istovremeno nov i revolucionaran, deluje Žeriko. Njegovi crteži prikazuju se u Galeriji Binju. Dugo stojim pred tim malim akvarelima i guašima, tim skromnim crtežima, i osećam želju da ih mnogi naši mladi umetnici sa mnom posmatraju. Na ovim crtežima oseća se mnogostruki, dalekovido pripremljeni proces, inspirisan iz dubine znanja i doživljavanja, koji prethodi umetničkom stvaranju. U maloj rumunskoj kaverni mladi srpski slikar Dušan Ristić oduševljeno je hvalio Žerikoove crteže. U pravu je.

Žeriko, majstor »Meduze«, koji je otvorio veliku epohu francuske romantike, umro je mlad. Jedva je uspeo da ocrta konture svog životnog dela. Ono što je stvorio veliko je, ali kako je stvarao poučno je za mnoge naše savremenike, koji veruju da se bez dubokog poznavanja onog što je umetnost već stekla može prodirati u nove i još nepoznate oblasti umetnosti.

Opet sedim sa Ristićem, Todorovićem, Belošarskim, jugoslovenskim slikarima, u Dipon-Latenu. Pred nama ulica nosi bujicu ljudi. Nasuprot je stari, dostojanstveni, nešto oronuli manastir Klini, sada muzej, u kome je nekada Abelar, prvi veliki mislilac francuske kulture, služio kao sveštenik. U delu »Sic et non« (Da i ne), u 158 poglavlja, sabrao je međusobno oprečne izreke crkvenih otaca. Dijalektičko-kritički ispitivao je osnove učenja zvanične crkve. Nije priznavao nikakav autoritet i već sa trideset godina stekao je slavu i ugled kao mislilac i filozof. Ali u Francuskoj njegovoj slavi je možda više doprinela ona neobično ljubavna istorija sa Helojzom, ćerkom jednog kanonika. Zaveo je tu svoju učenicu i pobegao sa njom. Otac devojke pripremio je prepad i uškopio ga. Ali je njegova ljubav trajala do groba. Kada je zbog svojih naučnih nazora, koje je ispovedao kao kaluđer, bio proganjan ,tražio je utočište u manastiru Parakletusu, koji je njegova nekadanja dragana bila osnovala u jednom pustom kraju Španije. U tom ženskom manastiru pevao je za kaluđerice sekvence i himne. Ali je morao dalje bežati i umro je usamljen i proklet kao jeretik.

To je i francuska i sveljudska istorija, i ja mislim na njegova lepa ljubavna pisma, dok pred kafanom, srkućući vermut, diskutujemo o tome koliko izlet do Pariza daje prava jednom umetniku da susret sa lepim ženama, ne samo na slikama, potraži kao inspiraciju. Izgleda da preovlađuje nešto mudro i patriarhalno shvatanje. Potiče li iz duha pedanterije i paragrafske vernosti, ili je to vernost iz duboke neophodnosti velike ljubavi?

Tumaramo sa bulevara Sen Mišel živom i šarolikom ulicom Sen Žermen de Pre. Za Balzakovu stogodišnjicu ulica je svečano ukrašena stotinama izloga u kojima su izloženi nošnje i likovi iz »Comedie humaine« dela velikog ljudskog kritičara i tvorca.

Poštanska kola, sa šest konja u zaprezi, svečano vesela i sa dahom starine, tutnje ulicom. I ona spadaju u ilustraciju minule epohe. Sto godina je prošlo od pesnikove smrti i od onog sveta manje je ostalo no što je on uhvatio u svom besmrtnom delu.

Oto BIHALJI-MERIN

GINJOL ILI MARIONET

Nedokumentovanim zaključivanjem, ne obazirući se konkretno ni najedno pozorište lutaka tipa ginjol u nas, Vajman je u svom članku »Još o problematici naših pozorišta lutaka«, objavljenom u »Književnim novinama« broj 24, sva ovakva pozorišta, uopšteno, strpao u »modernizovanu zaostavštinu ranijih vekova«, i kao takva osudio na propast.

Prva tvrdnja Vajmana: »Naše nastojanje trebalo bi da ide u pravcu što šireg razvijanja pozorišta lutaka sa marionetima, jer je jedino ovo pozorište sposobno da smelo prilazi rešavanju scenskih vrlo teških, a tehnički i najkomplikovanijih zadataka«. U praksi, bar ovde u Beogradu, smelost rešavanja scenskih problema baš je karakteristika Gradskog pozorišta lutaka (ginjol), Dok je Pozorište lutaka NR Srbije (marionetsko) izvodilo samo i jedino »Pepeljugu« (ne svojom krivicom), dotle je Gradsko izvelo pet dovoljno različitih premijera da bismo videli širok registar mogućnosti ginjol-teatra i smelost da se one pretvaraju u stvarnost.

Dalje, bez ikakvog obrazloženja Vajman produžuje: »Samo su mironete u tolikoj meri pokretljive da se mogu približiti stvarnosti i, zaista, u potpunosti »oživeti« na bini, dok ginjoli za ovima daleko izostaju, nemajući čak ni pun čovječji lik (jer se oni na pozornici pojavljuju samo do pojasa, dakle, bez nogu!)» Da se marioneti jedino mogu približiti stvarnosti to je, izgleda, po Vajmanu, samo po sebi razumljivo, pa se i ne dokazuje. Ali, da »ginjoli za ovima daleko zaostaju« to nije razumljivo samo po sebi — kao što nije razumljivo uopšte i tu se dodaje jedno jer, i to: jer nemaju noge! Pre svega, pod scene ginjol-teatra se ne vidi, jer je ispod rampe, ali se pretpostavlja. Zato se i noge lutke ne vide. Ali, dozvolite, da je svakom pioniru jasno da lutka koja govori, kreće se i skače sigurno nije »bez nogu«(!) Zar zato što se za posmatrača noge lutke ne vide, znači da one i ne postoje? Ginjol je izrazito dečji teatar i dopustite deci da imaju maštu. Što se tiče pokretljivosti lutke na koju, po Vajmanu, monopolsko pravo ima isključivo marionet, ginjol nikako ne zaostaje za marionetom. Ono što smo videli u beogradskim pozorištima lutaka ukazuje, čak, na veću dinamičku skalu ginjola.

Oko odbacimo pokretljivost lutke prema drugim lutkama i predmetima na sceni, ostaje još samostalna gibljivost lutke. Kakva je tu razlika? Osim ruku, koje marioneta može savim spustiti uz telo i nogu kojih ginjol »nema«, ostali delovi tela gibljiviji su kod ginjola. Pre svega, trup lutke pokretljiv je koliko i šaka u članku. Glava ginjola savim se komotno kreće po direktivama kažiprsta, dok kod marioneta, obešena o končić ,nije baš tako slobodna. Da i ne govorimo koliko se ginjol u situacijama straha, užasa, smešnog itd. lakše trese i drhti od uzbuđenja. Nezaboravne su po svojoj ubedljivosti i živosti scene gde čarobnjak drhti pred gnevom kraljice u »Dvanaest meseci«, gde se plašljivi Mišić trese kao prut pred Macanom u »Dedi i repi« i druge na sceni ginjola.

I sad, imajući sve ovo u vidu, Vajman dodaje: »Imajući ovo u vidu, zadatak Pozorišta lutaka danas treba da bude, pre svega, u tendenciji što šire popularizacije i daljeg razvijanja marioneta, a postepenog potiskivanja do definitivnog uklanjanja ginjola sa naših pozornica, jer oni nemaju dovoljno perspektive za razvoj...« Dakle, imajući u vidu Vajmanovo mišljenje, zadatak pozorišta lutaka nije u vaspitnoj funkciji prema pionirima, kojima je prvenstveno namenjeno, već »pre svega«, u tendenciji »postepenog potiskivanja do definitivnog uklanjanja ginjola sa naših pozornica«.

Problematika naših pozorišta lutaka zbilja nije mala. No ako je za oskudan repertoar kriv, između ostalog, i »čitav niz birokratskih lestvica«, za koje se vezuje prikazivanje nekog komada, što tvrdi i sam Vajman, iz kakvih onda pobuda predlaže on dometanje još jednog stepenika u lestvici: »Zbog svega ovog stvarnje jednog tela sa dovoljno umetničkog razumevanja i ukusa... pri republičkim centrima nameće se kao nužna potreba,...« Ogranak ovakvog tela mi već imamo u Ministarstvu prosvete NR Srbije, ali, izgleda, da se tamo i završava poslednji stepenik lestvice. Koliko mi je poznato, nekoliko komada predloženih od marionetskog pozorišta i pojedinaca odbijeni su. Mnogi su se predloženi komadi proglasili za »otrovne«, a da su se pritom navodili razlozi verbalne prirode — nezgodne reči i rečenice. Zato bi, naprotiv, trebalo sprovesti decentralizaciju i oslobađanje rukovodstva pozorišta od trčkaranja u Ministarstvo i zapitkivanja »da li se to može ili ne...« Na sličan problem ukazano je nedavno u »Borbi« u vezi sa osamostaljenjem kulturno-umetničkih društava od Saveza, bez čijeg odobrenja i rasporeda ni jedno društvo nije moglo nastupati. I tamo i ovde postavlja se pitanje: zar zbilja rukovodstva pozorišta, odnosno većih društava, nisu sama u stanju da odluče da li je neki komad na dovoljnoj umetničkoj i idejnoj visini ili nije. Mislim da praksa, kao svuda i uvek, i ovde daje najbolji odgovor.

A on nam garantuje da već možemo osloboditi krila i jednim i drugima. U previranju, koje će nastati, pozorište lutaka ponekad će, možda, i pogrešiti, ali će u tom previranju svakako biti lakše šta ima perspektive za razvoj a šta je zaostalo.

Dušan DRAGOVIĆ

Beleške

IZDAVAČKA DELATNOST »NOPOKA« — Izdavačko preduzeće Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije »Nopok« štampaće ove godine devedeset pet dela stranih i domaćih autora. Ukupan tiraž knjiga koje će preduzeće izdati dostiže milion sto pedeset sedam hiljada primeraka.

Pionirska biblioteka »Nopoka« izdaće ove godine radove za decu Puškina, Gogolja, Karela Čapeka, Žil Verna, Alekseja Tolstoja, Rudarda Kiplinga, Gorkog i niza drugih klasika.

U okviru »Nopokove biblioteke »Svetski pisci« i »Strani pisci« priprema se izdavanje odabranih pripovedaka Turgenjeva i Alekseja Tolstoja, roman »Martina Idna« od Džeka Londona, Kroninovo delo »Zvezde gledaju s neba« i dela savremene kineske književnosti Ting Ling »Sunce nad rekom«.

* * *

DELA MLADIH PISACA — Biblioteka mladih pisaca »Mladost« štampala je zbirke pesama Stevana Raičkovića, Ivana Ivanjija i Dragutina Grbića. U pripremi je zbirka pesama Radonje Vešovića i zbornik radova studenata beogradskog univerziteta.

* * *

SPOMENIK NA MESTU KOSOVSKE BITKE — Na mestu gde se pre više od 550 godina odigrala Kosovska bitka podići će se monumentalan spomenik, na kome će biti prikazani najdramatičniji momenti ovog velikog sukoba. Izradu projekta i podizanje spomenika obaviće Zavod za čuvanje starina i izučavanje spomenika naše kulture.

* * *

SPOMENIK STEVANA SREMCU — U Senti je pre neki dan otkriven spomenik srpskom piscu Stevanu Sremcu

* * *

KONCERTI U MARIBORU — Nedavno je u Mariboru gostovao poznati švajcarski pianist F. J. Hirt. Na programu je imao dela Debisia, Lista, Honegera i Šopena. Mariborska štampa ističe visoku umetničku kulturu i izvanrednu tehniku F. J. Hirta.

U Mariboru je gostovala sa velikim uspehom i odlična jugoslovenska pianistkinja Melita Lorković sa delima Baha, Tajčevića i Šopena.

* * *

MAKEDONSKI TEATAR OSNOVAO SVOJ BALET — Na kraju pete godine svoga rada Makedonski teatar osnovao je baletski ansambl, koji je kao prvu premijeru prikazao »Bahčisarajsku fontanu« od Asafjeva. Za proteklih pet godina teatar je dao 500 dramskih, operskih i baletskih pretstava.

* * *

ZAVRŠENO JE ŠESTODNEVNO GOSTOVANJE BEOGRADSKE OPERE NA RIJECI — Za vreme boravka na Rijeci beogradski umetnici prikazali su operu »Knez Igor« od Aleksandra Borodina, balet »Romeo i Julija« od prokofjeva, Verdijevu operu »Aida«, balet Stevana Hristića »Ohridska legenda« i Pučinijevu operu »Toska«. Naslovnu ulogu u »Toski« pevala je naša poznata umetnica Zinka Kunc.

* * *

OTVARA SE LETNJA POZORNICA U TOPČIDERU — Koncertom Ansambla narodnih igara NR Srbije počela je ovogodišnja sezona na letnjoj pozornici u Topčideru. Pored Ansambla, na pozornici će u toku leta nastupati bečki simfonički orkestar pod upravom Klemensa Krausa, ansambl opere i baleta Sarajevskog pozorišta, simfoniski orkestar i hor CD JA i opera beogradskog Narodnog pozorišta. Pozornica će biti otvorena do polovine septembra.

* * *

GOSTOVANJE DRAME I OPERE SARAJEVSKOG POZORIŠTA — Članovi drame i opere Sarajevskog pozorišta gostovaće ovog leta u nekoliko mesta Bosne i Hercegovine. U toku sledeća dva meseca drama će posetiti Doboj, Brčko, Bjeljinu i još neka mesta, a opera će posle gostovanja u Banja Luci doći u Beograd.

* * *

PETA POZORIŠNA SEZONA NARODNOG KAZALIŠTA U DUBROVNIKU — Narodno kazalište u Dubrovniku završilo je svoju petu sezonu. Ono je završetak svoje pete sezone obeležilo davanjem pretstave »Dundo Maroje« od M. Držića na festivalu Narodnih kazališta u Zagrebu. U proteklој sezoni Narodno kazalište iz Dubrovnika dalo je 130 pretstava.

* * *

BROJ BIBLIOTEKA U NAŠOJ ZEMLJI — U našoj zemlji radi 9.881 biblioteka sa preko 3,200.000 knjiga. U predratnoj Jugoslaviji broj knjižnica bio je neznatan. U Makedoniji, na primer, bilo je svega 14 biblioteka sa knjigama na srpskom jeziku, a danas u njoj radi 931 knjižnica na jezicima naroda Makedonije.

* * *

ISKOPAVANJE SREDNJEVEKOVNE CRKVE — Naučne ekipe sarajevskog muzeja obaviće u julu iskopavanje jedne srednjevekovne crkve, kod Blažuja u blizini Sarajeva. Ekipe će pregledati teren u Posavini a naročito oko Tolise gde se nalaze ostaci preistoriske antičke i srednjevekovne epohe.

* * *

FILM »SOPSTVENE SNAGE« — »Avala-film« snima novi dokumentarni film čija je tematika razvoj našeg Petogodišnjeg plana u industriji. Pisac scenaria je režiser filma Mihailo Čopić. Film snima Nikola Đonović.

* * *

UMETNIČKI FILMOVI »BOSNA-FILM« — Preduzeće za proizvodnju filmova »Bosna-film« snima dva nova umetnička filma »Major Bauk« i »Rudari«. Scenario za film »Major Bauk« napisao je književnik Branko Ćopić, a režira ga Nikola Popović. Prema scenariju književnika Mehmeda Selimovića režiser Ljudevit Crnobori snima umetnički film »Rudari«.

* * *

DOKUMENTARNI FILM O RUDARIMA RAŠE — »Jadran-film« snimaće film »Događaji u Raši« u kome je prikazana borba rudara za izvršenje zadataka u prvom Petogodišnjem planu. Glavni nosilac radnje je brigada čuvenog borca za visoku produktivnost rada Antona Bičića.

* * *

NOVI UMETNIČKI FILM »SUSRET U METOHIJI« — »Zvezda-film« vrši pripreme za snimanje umetničkog filma »Susret u Metohiji«. Scenario za film napisali su Frida Filipović i Žika Mitrović. Osnovno u ovom filmu je ljubavna drama kroz koju se psihološki tumače odnosi ličnog i društvenog života naših ljudi.

Film će režirati Žika Mitrović, a snimatelj je Mihailo Popović. Uloge će tumačiti naši istaknuti glumci.

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Joža Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović, Petar Šegedin, Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara
Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 1-2060378
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31